

CIRCULAȚIA MONEDELOR BIZANTINE ÎN REGIUNEA CARPATO-DUNĂREANĂ

DE

CONSTANTIN PREDĂ

Monedele bizantine descoperite pe teritoriul țării noastre, deși n-au lipsit din cadrul cercetărilor numismatice din România, nu s-au bucurat totuși de atenția cu care au fost înconjurate celelalte categorii monetare antice. În acest sens ar fi de remarcat în special absența unor lucrări de sinteză sau a unor cercetări sistematice și de strictă specialitate. Cauza nu trebuie căutată într-o eventuală lipsă de interes pentru această categorie de documente. Mai degrabă aici s-ar putea vorbi de lipsa unei tradiții și de o dozare inegală a eforturilor de cercetare numismatică. Tot în acest sens trebuie avut în vedere și faptul că, în general, studiul numismaticei bizantine a avansat ceva mai anevoios, nu numai pe plan național, ci și pe plan internațional.

Cu toate aceste deficiențe, interesul pentru cunoașterea monedelor bizantine care au circulat în cuprinsul fostului teritoriu al Daciei s-a manifestat, deși timid, încă de timpuriu. El a continuat să crească permanent, concretizându-se mai ales în stringerea și publicarea descoperirilor monetare.

Încă din 1921 H. Knechtel deplîngea faptul că în paginile primei reviste de numismatică din România monedele bizantine erau încă departe de a-și fi ocupat locul cuvenit¹. C. Moisil² în 1924 și cu un deceniu mai târziu I. Minea³, prezentau sub titluri relativ pretențioase, unele date și probleme referitoare la importanța pe care o poate avea studierea descoperirilor monetare bizantine, atît pentru istoria țării noastre, cît și pentru cea a însuși imperiului emitent. Descoperiri noi, din rîndul cărora se impune tezaurul de la Balș, i-au permis lui Em. Condurachi să contribuie cu date noi la cunoașterea unor aspecte inedite din numismatica bizantină⁴. Stringerea în colecția proprie și înregistrarea unei serii de te-

¹ W. Knechtel, BSNR, 16, 1921, 37-40, p. 10-12.

² Const. Moisil, ARBSH, XI, 1924, p. 208-211.

³ I. Minea, BSNR, 27-28, 1933-1934, 81-82, p. 97-114.

⁴ Em. Condurachi, CNA, 15, 1940, p. 227-229; idem, Buletin Științific, 1, 1949, 3-4, p. 163-167.

zaure și descoperiri izolate i-au prilejuit lui Irimia Dimian întocmirea unuia din primele studii de sinteză asupra monedelor bizantine găsite în România⁵. Contribuții de seamă privind unele aspecte pur numismatice datorăm Ilenei Băncilă⁶ și lui Oct. Iliescu⁷. Monedele bizantine târzii din zona intracarpatică își găseau un loc în studiul lui I. Sabău asupra circulației monetare în Transilvania în secolele X—XIII⁸. În același an, 1958, apărea de sub tipar sub iscălitura lui P. Diaconu, capitoul cu monedele bizantine de la Capidava⁹. Pe baza monedelor scoase la iveală în urma cercetărilor de la Histria, H. Nubar fixa în timp data finală a cetății Histria¹⁰. Studiind numeroase emisiuni bizantine apărute în săpăturile de la Dinogetia și în cele din cetatea de la Păcuilul lui Soare, B. Mitrea a reușit să aducă o importantă contribuție la o mai completă cunoaștere a circulației monedelor bizantine în Dobrogea¹¹. Un merit deosebit în această privință revine cronicilor anuale întocmite și publicate de același numismat în revistele SCIV și Dacia, începând cu anul 1958, unde sint inserate numeroase descoperiri monetare bizantine din România. Într-o lucrare asupra antichităților bizantine din Moldova, Dan Teodor integra în rîndul acestora și monedele epocii respective găsite în regiunea cuprinsă între Prut și Carpați¹². Tezaurul de la Prișaca cu monede de argint, publicat de M. Butoi, se înscrie printre cele mai de seamă descoperiri monetare bizantine din stînga Dunării¹³. Studiul întreprins de Gh. Poenaru Bordea asupra colecției Muzeului de arheologie din Constanța, ca și asupra monedelor scoase la iveală din săpăturile de la Adamclisi, precum și unele date oferite recent de I. Barnea, au ridicat probleme noi ale prezenței monedei bizantine în Dobrogea¹⁴.

Desigur că nu am avut de gînd să facem o prezentare amănunțită a întregii bibliografii privind moneda bizantină pe teritoriul României. Prin datele menționate am urmărit doar să subliniem faptul că în ciuda volumului relativ redus al cercetărilor de acest fel dispunem totuși de un mănunchi valoros de informații, în măsură să ne permită acum formularea unor concluzii cu caracter mai general. Să nu se înțeleagă însă prin aceasta că avem de gînd să întreprindem o lucrare de sinteză. Intenția noastră vizează oricum unele scopuri mai modeste, deci și mai puțin pretențioase. Cu alte cuvinte ne propunem ca în cele ce urmează să înfățișăm un tablou al circulației monetare bizantine în spațiul carpa-

⁵ I. Dimian, *Cleve descoperiri monetare bizantine pe teritoriul R.P.R.*, SCN, 1, 1957, p. 189—216; idem, SCN, 3, 1960, p. 197—221.

⁶ Ileana Băncilă, SCB, 1, 1955, p. 305—309; idem, SCN, 1, 1957, p. 425—138.

⁷ Oct. Iliescu, Studii, 5, 1952, 3, p. 178—186; idem, Byzantinoslavica, 26, 1965, 1, p. 94—99; idem, RESEE, 7, 1969, p. 109—118.

⁸ I. Sabău, SCN, 2, 1958, p. 269—299.

⁹ P. Diaconu, *Capidava*, 1958, p. 238—244.

¹⁰ H. Nubar, SCN, 3, 1960, p. 183—195; a se vedea și C. Preda, SCIV, 5, 1954, 3—4, p. 531—538.

¹¹ Din păcate acest studiu, care urma să apară în vol. I al monografiei Dinogetia, ca un capitol special, urmează abia acum să fie publicat; monedele descoperite la Păcuilul lui Soare au apărut în *Păcuilul lui Soare. Cetatea bizantină*, București, 1972, p. 181—212.

¹² Dan Teodor, MemAntiq, 1, 1969, p. 181—204; idem, SCIV, 21, 1970, 1, p. 97—126.

¹³ M. Butoi, Studii și comunicări, Muzeul Pitești, 1, 1968, p. 97—104.

¹⁴ Gh. Poenaru Bordea, Dacia, N. S., 12, 1968, p. 409—411; idem, BMI, 11, 1971, 3, p. 51—60; I. Barnea, *Din istoria Dobrogei*, 3, București, 1971, p. 7 și urm.

dunărean și să schițăm totodată problemele de bază sugerate de o primă analiză a acestuia.

Investigația noastră va avea în vedere, din motive lesne de înțeles, doar situația de la nord de Dunăre. Am ales această cale nu atât pentru motivul că descoperirile monetare din Dobrogea ne sînt ceva mai bine cunoscute, cît mai ales pentru faptul că problemele majore, în special cele de ordin istoric, pe care le ridică monedele bizantine, diferă de la o regiune la alta. Nu trebuie să uităm că în timp ce istoria Dobrogei din această perioadă se leagă strîns și direct de cea a imperiului bizantin, din care a făcut parte multă vreme, în stînga Dunării avem de-a face doar cu capete de pod pentru o anumită vreme și cu un fenomen obișnuit de influență din partea aceluiași imperiu. Totodată trebuie ținut seama că în stînga Dunării, unde se perindă și staționează temporar o serie de populații în migrație, natura evenimentelor și modificărilor de caracter etnic prezintă aspecte diferite față de cele din Dobrogea. Într-un fel se apreciază procesul de circulație monetară în cadrul unei provincii a imperiului și cu totul altfel se judecă același fenomen în afara granițelor lui.

Desigur că prezența monedelor bizantine în zona carpato-dunăreană este o consecință a raporturilor stabilite între imperiu și populațiile din stînga fluviului. Încercarea noastră de față nu intenționează să se rezume doar la o simplă constatare a fenomenului de circulație monetară ca atare. Ea are în vedere, ca, depășind acest cadru general, sau mai exact spus, folosindu-se de aceste date, să scoată în evidență laturile esențiale cu sprijinul cărora ar fi posibilă lămurirea unor aspecte de mare importanță ale istoriei, atît de complicate, a teritoriului nord-dunărean. Înainte de toate tindem ca prin intermediul monedelor să trecem la o eventuală identificare a principalelor populații care au întreținut relații cu imperiul, fără a neglija să subliniem, după caz, și natura acestor relații.

În funcție de cele ce ne-am propus, am procedat la stringerea la un loc și apoi la cartografierea tuturor monedelor bizantine descoperite în cuprinsul fostului teritoriu al Daciei. Rezultatele obținute pot fi socotite, în multe privințe, revelatoare. Nu ascundem însă nici faptul că aceste ne aflăm în fața unor dificultăți aproape imposibil de depășit.

Din motive pe care le socotim de pe acum justificate, în raport cu scopul principal urmărit, munca noastră nu s-a redus doar la o anumită perioadă de timp, ci ea a înglobat întreaga epocă bizantină cuprinsă între secolele VI—XIII. În felul acesta ni s-a oferit pentru prima dată posibilitatea de a avea în față tabloul general al răspîndirii monedelor bizantine în spațiul nord-dunărean și, prin aceasta, de a urmări mai clar felul în care se manifestă aici procesul de circulație a emisiunilor respective. Dacă am ține seama că pentru epoca romană tîrzie dispunem, fie și numai parțial, de o situație a descoperirilor monetare¹⁵, cu noile contribuții privind perioada următoare, am avea o vedere de ansamblu asupra întregului proces de circulație de la părăsirea Daciei de către romani și pînă aproape de încheierea primelor state feudale românești.

¹⁵ D. Protase, *Problema continuității în Dacia în lumina arheologiei și numismaticii*, 1966, p. 158—198.

Odată cu domnia și în același timp cu reforma lui Anastasius, după scurtă perioadă în care monedele nu apar decît cu totul incidental, cauza fiind legată de criza imperiului roman, se reia, desigur sub forme și cu emisiuni diferite, firul circulației monetare. Procesul ca atare este specific nu numai imperiului bizantin, ci și regiunii din stînga Dunării, unde noile tipuri monetare își fac apariția în toate zonele străbătute anterior de monedele romane. Seria emisiunilor se succede neîntrerupt în cursul tuturor domniilor, de la Anastasius și pînă la Constantin IV Pogonatul. Din statistica întocmită de noi, orientîndu-ne în special după descoperirile izolate, rezultă că numărul monedelor găsite la nordul Dunării cunoaște la început o ascendență, care culminează în vremea lui Justinian și Justin II, pentru ca să scadă apoi fluctuant pînă la Constans II și Constantin IV Pogonatul (a se vedea tabelul). De pildă, repartitia numerică a monedelor pe împărați, chiar dacă nu este absolut completă, fără însă să se situeze departe de realitate, se prezintă astfel: Anastasius, 21; Justin I, 36; Justinian 81; Justin II, 93 (dintre care însă 60 piese provin din tezaure); Tiberiu II Constantin, 25; Mauriciu Tiberiu, 45; Focas, 15; Heraclius și familia, 30; Constans II, 22 și Constantin IV Pogonatul, 141, dintre care 133 monede argint aparțin tezaurului de la Priseaca. Îndată după domnia lui Constantin IV (668 — 685) are loc o întrerupere a circulației monetare, ceea ce ne îngăduie să vorbim de o primă perioadă a răspîndirii monedei bizantine la nord de Dunăre.

Continuînd cu datele statistice la care am făcut aluzie, raportîndu-le la întreaga perioadă cuprinsă între Anastasius și Constantin IV, constatăm că s-au descoperit pînă în prezent 509 monede. Dintre acestea, 26 sînt emisiuni de aur, 157 de argint și restul de 326 sînt monede de bronz cu nominaluri diferite. Merită de asemenea să relevăm împrejurarea că din acest total un număr de 156 exemplare de bronz, 20 AV și 3 AR, reprezintă descoperiri izolate, în timp ce 170 AE, 6 AV și 154 AR, provin din tezaure. Am putea spune că deși monedele de bronz descoperite în mod izolat se cunosc în cantitate ceva mai mică decît cele provenite din tezaure, totuși numărul lor poate fi socotit destul de însemnat și semnificativ, în aprecierea volumului circulației. Dacă avem în vedere că descoperirile noastre se situează în afara imperiului, unele dintre ele destul de departe de granițele sale, am putea spune că în această vreme circulația monetară din nordul Dunării, dacă nu este intensă, poate fi apreciată ca fiind relativ activă. Aprecierea noastră nu trebuie să ne apară ca exagerată dacă vom ține seama că evenimentele și, în general, condițiile de ordin economic și politic din zona carpato-dunăreană erau departe de a fi fost favorabile unei circulații monetare normale.

Pînă în prezent se cunoaște un număr de 94 descoperiri de monede bizantine din secolele VI—VII făcute în cuprinsul fostului teritoriu al Daciei nord-dunărene. Din rîndul acestora, 82 sînt descoperiri izolate, iar celelalte 12 sînt tezaure. Ele se repartizează relativ uniform, dar nu lipsesc nici anumite zone unde se constată concentrații de monede. Asupra problemelor ce se ridică în legătură cu circulația monedelor bizantine din această primă perioadă vom încerca să ne referim în cele de

mai jos, urmînd ca după aceea să ne ocupăm de situația descoperirilor din epoca următoare, cuprinsă între secolele VIII—XII.

a. După evenimentele petrecute în cursul secolului al V-lea cînd romanii au de făcut față mai ales deselor incursiuni ale hunilor, care nu odată atacă fortificațiile și cetățile situate de-a lungul limesului dunărean¹⁶, are loc, după cum ne dezvăluie datele scrise și arheologice, o revenire a imperiului bizantin la Dunăre. Opera de refacere și de întărire a unor cetăți va începe chiar cu Anastasius¹⁷, pentru a ajunge în vremea lui Justinian la o formă organizată și generală¹⁸. Printre fortificațiile ce au beneficiat de pe urma acestei importante acțiuni se numără și o serie de cetăți de pe malul stîng al Dunării, printre care se remarcă Lederata, Dierna, Drubeta, Turris (T. Măgurele?), Constantiniana Daphne, Pua Pietrii¹⁹ etc. Fără îndoială că o astfel de situație nu face decît să devină favorabilă relațiilor dintre imperiu și populațiile din fosta Dacie, relații ce vor cunoaște un reviriment în cursul secolului al VI-lea e.n. Însăși situația politică din stînga Dunării pare să se fi mai redresat, unele regiuni beneficiind chiar de momente de o relativă liniște. Cu toate acestea, fostul teritoriu al Daciei va cunoaște în continuare vremuri tulburi, pricinuite de noi populații ce-și vor găsi aici locuri de popas, mai mult sau mai puțin îndelungat. Gepizii, avarii și slavii sînt tot mai frecvent pomeniți de izvoarele bizantine, traversînd sau ocupînd efectiv anumite părți ale teritoriului nord-dunărean, pe care-l folosesc adesea ca bază de atac împotriva imperiului.

Nu este în intenția noastră să urmărim șirul evenimentelor politice din această vreme și nici să ne oprim asupra raporturilor ce se stabilesc între imperiu și noile populații în migrație, cărora nu va întîrzia să le acorde subsidii importante. Ni se pare că nu este totuși lipsit de interes să reamintim doar unele din datele de ordin cu totul general, necesare unei mai bune înțelegeri a celor ce intenționăm să expunem în paginile ce urmează. Vorbînd în ordinea cronologică a evenimentelor ar fi de menționat mai întîi, după datele oferite de izvoarele scrise și în parte de cercetările arheologice, prezența gepizilor în podișul Transilvaniei, ca și în părțile Crișanei²⁰. În 567 avarii reușesc să înfrîngă definitiv rezistența gepizilor și să devină stăpîni pe cîmpia pannonică, precum și în celelalte zone locuite de gepizi²¹.

¹⁶ E. A. Thompson, *A history of Attila and the Huns*, Oxford, 1948; Fr. Altheim, *Attila und die Hunnen*, Baden-Baden, 1951; D. Tudor, *Oltenia romană*, București, 1958, p. 360; I. Nestor, *Istoria României*, 1, București, 1960, p. 697—704; I. Barnea, *Din istoria Dobrogei*, 2, București, 1968, p. 406—409.

¹⁷ I. Barnea, *op. cit.*, p. 411.

¹⁸ Procopius, *De bello Gothico*, 2, 14; idem, *De aedificiis*, 4, 4; Cf. și D. Tudor, *op. cit.*, p. 363 și urm.; I. Barnea, *op. cit.*, p. 416 și urm.

¹⁹ *Ibidem*.

²⁰ C. C. Diculescu, *Die Gepiden*, Leipzig, 1922; K. Horedt, *Untersuchungen zur Frühgeschichte Siebenbürgens*, București, 1958, p. 71—111; idem, *Contribuții la istoria Transilvaniei în sec. IV—XIII*, București, 1960, p. 48—60; *Istoria României*, 1, p. 704—714; D. Popescu, *Materiale*, 2, 1956, p. 78—80; M. Rusu, *Dacia, N.S.*, 6, 1962, p. 269—292.

²¹ L. Hauptmann, *Byzantion*, 4, 1927—1928, p. 137—170; K. Horedt, *Contribuții la istoria Transilvaniei în sec. IV—XIII*, p. 61—108; idem, *Istoria României*, 1, p. 714—722; D. Popescu, *op. cit.*, p. 80 și urm.; I. Barnea, *Din istoria Dobrogei*, 2, p. 429 și urm.

Tabel cu descoperirile monetare bizantine repartizate pe împărați

Numele împăraților	Anii de domnie	Descop. izolate			Tezaure			Total monede
		AV	AR	AE	AV	AR	AE	
Anastasius	491—518	2	—	5	1	—	13	21
Justin I	518—527	2	—	18	1	—	15	36
Justinian I	527—565	6	—	61	1	1	12	81
Justin II	565—578	—	—	33	—	—	60	93
Tiberiu II Constantin	578—582	—	—	9	—	—	16	25
Mauriciu Tiberiu	582—602	2	—	22	1	—	20	45
Focas	602—610	3	—	5	—	—	7	15
Heraclius și familia	610—641	2	1	2	2	3	20	30
Constans II	641—668	2	—	1	—	12	7	22
Constantin IV Pogonatul	668—685	1	2	—	—	138	—	141
Justinian II	685—695	—	—	—	—	—	—	—
Leontius	695—698	—	—	—	—	—	—	—
Tiberiu III	698—705	—	—	2	—	—	—	2
Justinian II (a 2-a domnie)	705—711	—	—	—	—	—	—	—
Philippicus	711—713	—	—	—	—	—	—	—
Anastasius II Artemius	713—716	—	—	—	—	—	—	—
Theodosius III	716—717	—	—	—	—	—	—	—
Leon III Isaurul	717—741	—	—	—	—	—	—	—
Constantin V Copronimul	741—775	—	—	1	—	—	—	1
Leon IV Kazarul	775—780	—	1	—	—	—	—	1
Constantin VI	780—797	—	—	—	—	—	—	—
Irina	797—802	—	—	—	—	—	—	—
Nichifor I	802—811	—	—	—	—	—	—	—
Mihail I	811—813	—	—	—	—	—	—	—
Leon V	813—820	—	—	—	—	—	1	1
Mihail II	820—829	—	—	—	—	—	1	1
Theofil	829—842	—	—	1	—	—	3	4
Mihail III	842—867	—	—	—	—	—	—	—
Vasile I	867—886	—	—	—	—	1	8	9
Leon VI	886—912	—	1	3	—	—	14	18
Alexandru	912—913	—	—	—	—	—	—	—
Constantin VII Porfirogenetul	913—959	—	—	1	—	—	4	5

Numele împăraților	Anii de domnie	Descop. izolate			Tezaure			Total monede
		AV	AR	AE	AV	AR	AE	
Roman I	919—944	—	—	1	—	—	7	8
Roman II	959—963	—	—	—	—	—	—	—
Nichifor II Focas	963—969	—	—	—	—	—	—	—
Ioan I Tzimisce	969—976	—	5	7	—	—	—	12
Vasile II Bulgaroctonul	976—1025	—	—	2	—	—	—	2
Constantin VIII	1025—1028	1	—	1	—	—	—	2
Roman III Argyros	1028—1034	1	—	9	—	—	—	10
Mihail IV Paflagonianul	1034—1041	—	—	4	—	—	—	4
Mihail V	1041—1042	—	—	—	—	—	—	—
Constantin IX Monomahul	1042—1055	1	—	13	—	—	—	14
Teodora	1055—1056	—	—	—	—	—	—	—
Mihail VI	1056—1057	—	—	—	—	—	—	—
Isaac I Comnenul	1057—1059	—	—	4	—	—	—	4
Constantin X Ducas	1059—1067	—	—	5	—	—	—	5
Roman IV Diogene	1067—1071	—	1	—	—	—	—	1
Mihail VII Ducas	1071—1078	1	2	2	—	—	—	5
Nichifor III Botaniatul	1078—1081	—	—	2	—	—	—	2
Alexios I Comnenul	1081—1118	—	—	2	—	—	24	26
Ioan II Comnenul	1118—1143	—	—	2	—	1	42	45
Manuel I Comnenul	1143—1180	1	—	5	—	—	39	45
Alexios II Comnenul	1180—1184	—	—	—	—	—	—	—
Andronic I Comnenul	1183—1185	—	—	—	—	—	—	—
Isaac II Angelos	1185—1195	—	1	1	—	—	42	44
Alexios III (Comnenul) Angelos	1195—1203	—	—	1	—	—	55	56
Imperiul latin	1204—1261	—	—	—	—	—	—	—
Ioan III Ducas Vatatzes	1222—1254	7	—	—	2	—	—	9
Mihail VIII Paleologul	1261—1282	1	—	—	—	—	—	1
Andronic II Paleologul	1282—1328	—	—	2	—	—	—	2
Mihail IX	1295—1320	—	—	1	—	—	—	1

După mijlocul secolului al VI-lea, la o dată încă greu de precizat, pare să fi avut loc procesul de pătrundere și stabilire a slavilor în regiunile extracarpătice ²². Din păcate aceleași izvoare care-i pomenesc așa de des pe avari și pe slavi nu fac aproape nici cea mai mică aluzie la populația daco-romană. Nici situația arheologică nu se dovedește a fi prea favorabilă. De aici provine și dificultatea de a putea urmări întotdeauna și cu suficientă claritate, elementele de persistență și continuitate ale populației locale. În scopul obținerii unor rezultate mai puțin îndoielnice, fie ele la început cât de puține, dar solid construite, se face tot mai imperios simțită nevoia folosirii corelate a aportului cercetărilor diferitelor discipline, care să se sprijine mai puțin pe speculații și mai mult pe date concrete.

Cercetările numismatice, care nu odată au adus contribuții valoroase la elucidarea unor probleme de istorie veche, vor încerca și cu acest prilej să marcheze aportul lor la o mai bună cunoaștere a unor momente din istoria așa de frământată a poporului român. Pretențiile nu mai sînt de data aceasta aceleași, pentru motivul principal că în condițiile oferite de o perioadă de timp foarte turbure, cînd au loc atîtea mișcări și pendulări de populații, și cînd evenimentele se succed așa de rapid, în condițiile unei documentații, nu numai lacunare, dar nici suficient de clară, nu va fi de loc ușor să facem aprecieri în legătură cu originea etnică a mînuitorilor diferitelor categorii de monede bizantine descoperite la nord de Dunăre. Dacă circulația acestora în cuprinsul fostei Dacii poate să servească drept mărturie de netăgăduit a relațiilor, am putea spune, destul de consistente dintre imperiu și zona nord-dunăreană, aceleași monede nu ne mai ajută, decît într-o mică măsură, să identificăm și pe purtătorii lor. Cu alte cuvinte nu trebuie să condiționăm întotdeauna prezența monedelor bizantine în nordul Dunării de aceea a populației locale daco-romane. Situațiile trebuie judecate și apreciate de la o epocă la alta și de la o regiune la alta. Am dori să spunem de pe acum, că în ciuda greutăților semnalate, descoperirile monetare în discuție ne dau totuși anumite indicații prețioase referitoare la persistența populației daco-romane.

Se știe acum destul de bine că circulația monetară nu încetează odată cu părăsirea Daciei. Firul acesteia poate fi urmărit în mod evident pînă către mijlocul secolului al V-lea ²³, dată după care asistăm, dacă nu la o întrerupere, cel puțin la o diminuare accentuată a lui. Redresarea imperiului și recucerirea pozițiilor sale la Dunăre, începînd cu domnia lui Anastasius, creează și condițiile necesare reluării contactelor cu populația nord-dunăreană. Ca o consecință a acestor relații, impulsionată fără îndoială de prezența efectivă a forței și culturii imperiului bizantin de-a lungul fluviului și în zona capetelor de pod, vor începe să pătrundă la nordul Dunării, alături de alte categorii de produse, și noile emisiuni monetare.

Avînd în vedere numărul descoperirilor care se cifrează la 94, precum și felul în care ele se întîlnesc răspîndite pe întreaga zonă a Daciei (fig. 1),

²² L. Hauptmann, *op. și loc. cit.*; M. Comșa, SCIV, 9, 1958, 1, p. 73—90; idem, *Slavii pe teritoriul R.S.R. în sec. VI—XI în lumina cercetărilor arheologice*, SCIV, 10, 1959, 1, p. 65—80; *Istoria României*, 1, p. 729—753; K. Horedt, SCIV, 2, 1951, 1, p. 189—218; I. Nestor, *L'établissement des slaves en Roumanie à la lumière de quelques découvertes archéologiques récentes*, Dacia, N.S., 5, 1961, p. 429—448; idem, *Istoria poporului român*, București, 1970, p. 91 și urm.

²³ D. Protase, *op. și loc. cit.*

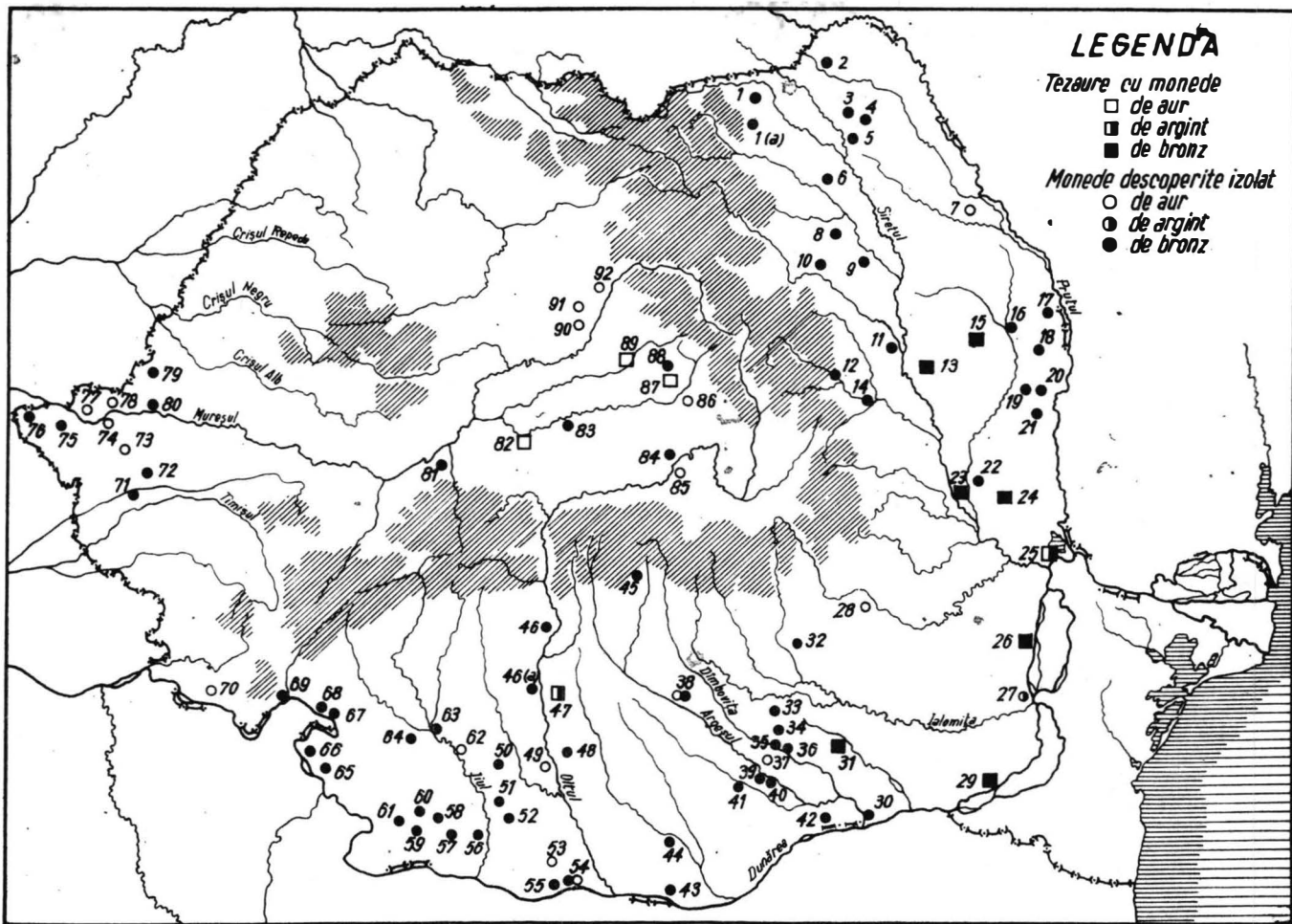

Fig. 1. — Descoperirile monetare bizantine din secolele VI—VII

Alexandria, 44	Dobrușa, 46 (a)	Novaci, 40	Rupea-Hoghiz, 84
Alimănești, 48	Domnești, 37	Odorhei, 86	Săbed, 91
Apalina, 92	Dorobanți, 79	Oltenița, 30	Sărățeni-Schinieni, 21
Arad, 80	Dorohoi, 2	Orlea, 55	Sebeș, 81
Bacău, 11	Drăgaica Gară, 28	Orșova, 69	Sinicolaul Mare, 75
Balta Verde-Gogoșu, 65	Fălticeni, 6	Orțișoara, 73	Sinpetru German, 74
Băiceni, 4	Firtușu, 87	Ostrovul Mare, 66	Stințești, 3
Beba Veche, 76	Galați, 25	Otopeni, 34	Șeica Mică, 82
Bîrlăești, 20	Găești, 38	Pecica, 78	Șeitin, 77
Botoșana, 1 (a)	Giarmata, 72	Perișoru, 60	Tecuci, 22
Bratei, 83	Giurgița, 57	Piatra Neamț, 10	Timișoara, 71
București, 36	Gropeni, 26	Pipera-București, 35	Trgul Ocna, 14
Celei, 54	Grumezoaia, 18	Piua Pietrii, 27	Turnu Severin, 67
Ceptura, 32	Hoghiz-Ungra, 85	Plumbuita, 31	Țibucani, 8
Cioroiașu, 59	Horga, 19	Poiana-Dulcești, 9	Țințăreni, 64
Cioroiu Nou, 58	Horgești, 13	Popești, 39	Unirea, 29
Cîmpulung, 45	Huși, 17	Priseaca, 47	Valea Stanciului, 56
Cocioc, 33	Iași, 7	Prundu, 42	Vaslui, 16
Comănești, 12	Insula Banului, 68	Răcari, 63	Vădaș, 89
Corni, 5	Izvoarele, 61	Rădăuți, 1	Vădăstrița, 53
Corund, 88	Leu, 50	Reșca, 49	Voinești, 15
Craiova, 62	Mîrșani, 52	Rîureni, 46	Voiniceni, 90
Crușița-Crușoviața ?, 70	Movileni, 23	Rojiștea, 51	Zimnicea, 43
Cudalbi, 24	Neajlovul, 41		

circulația monetară din această perioadă, privind în special secolul al VI-lea e.n., nu ne apare ca un fenomen nou incipient și restrâns sau unul întâmplător. Dimpotrivă, răspîndirea aceasta pe scară largă, care nu se limitează la linia Dunării, adică în vecinătatea imediată a imperiului, ne indică mai degrabă un proces deja format, ce presupune o tradiție și o continuitate a unuia mai vechi sub forme și impulsuri noi însă. Urmărind aceeași răspîndire a monedelor bizantine din secolul al VI-lea se poate constata că acestea sînt dispersate pe o arie întinsă și suprapun totodată, cu destulă exactitate, aria de circulație a monedelor romane tîrzii din Dacia, din epoca de după părăsire. Socotind deci că monedele bizantine nu reprezintă decît o etapă nouă a unuia și aceluiași proces de circulație din Dacia postaugustiniană, avem dreptul ca prin admiterea unui proces unic și continuu de circulație să credem că acesta se datorează în principal uneia și aceleiași populații. Cum pentru epoca postaugustiniană se poate dovedi existența, în cea mai mare parte a Daciei, a unei populații și culturi daco-romane, așa cum a reușit s-o facă D. Protase pe baze arheologice²⁴ și numismatice, ne pare firesc să presupunem că același fond etnic va fi și principalul mînuitor al monedelor bizantine. Sîntem oricum mai degrabă dispuși să vedem în spatele acestor monede o populație locală daco-romană, deprinsă cu schimbul monetar, decît o populație nou venită. Atragem totodată atenția că o asemenea concluzie, care se sprijină în mod special pe descoperirile izolate de monede de bronz, se referă mai ales la prima jumătate a secolului al VI-lea, vizînd în același timp, într-o măsură mai mare, regiunea extracarpatică. Facem o astfel de rezervă și în același timp o precizare, deoarece situația etnică nu este nici pentru prima jumătate a secolului al VI-lea prea limpede. Dacă ar fi să acceptăm în mod strict informațiile transmise de Jordanes²⁵ și Procopius²⁶, ar urma să admitem că slavii au ajuns să se așeze în regiunile extracarpatiche încă din prima parte a secolului al VI-lea. Arheologic însă și într-un sens mai larg și critic literar, despre o stabilire a slavilor în această parte a Daciei, în perioada amintită, pare să nu fie vorba²⁷. Chiar dacă am admite unele infiltrări anterioare datei stabilite pe linie arheologică, acestea n-ar putea explica răspîndirea monedei bizantine, aproape în mod egal, în toate regiunile Daciei extracarpatiche. De asemenea ar fi greu de întrevăzut un contact pe care noii veniți să-l fi stabilit așa de rapid cu imperiul. Repetatele raiduri întreprinse de slavi la sud de Dunăre, de pe urma cărora ne-am fi așteptat să întîlnim un număr însemnat de tezaure cu monede și obiecte de metal prețios, nu implică deloc un contact în sensul stabilirii unor raporturi de bună vecinătate. Monedele de bronz descoperite izolat și destul de răspîndite ar reflecta tocmai existența unor relații normale între imperiu și o populație stabilită în nordul Dunării, în judecata noastră cea romanică. În sprijinul celor formulate de noi ar veni și faptul că din

²⁴ *Ibidem*.

²⁵ Jordanes, *Getica*, 34—35.

²⁶ Procopius, *De aedificiis*, 4, 7, 17; *De bello Gothico*, 1, 27, 2—3 și 3, 14, 1—6.

²⁷ M. Matei, SCIV, 10, 1959, 2, p. 409—439; M. Comșa, SCIV, 9, 1958, 1, p. 73—90; *idem*, SCIV, 10, 1959, 1, p. 65—80; I. Nestor, Dacia, 5, 1961, p. 429—448; *idem*, Studii, 15, 1962 și RRH, 3, 1964, 3, p. 383—423; M. Petrescu-Dîmbovița, RRH, 5, 1967, p. 181 și urm.; Dan Teodor, MemAntiq, 1, 1969, p. 181—204; I. Nestor, *Istoria poporului român*, p. 102 și urm.

această perioadă nu se cunoaște deocamdată decît o monedă de aur de la Anastasius și alte cinci exemplare, tot de aur, de la Justinian, dintre care două găsite în Muntenia, una în Moldova și celelalte două peste Carpați. Ele sînt însă ceva mai numeroase către sfîrșitul secolului al VI-lea și începutul secolului al VII-lea. În aceeași ordine de idei, la fel de semnificativă este și situația oferită de tezaure. Din prima jumătate a secolului al VI-lea posedăm numai un singur tezaur (Cudalbi, jud. Galați), și acela cu monede de bronz, emisiuni de la Anastasius și Justin I. Celelalte se plasează mai tîrziu, unele în timpul domniei lui Mauriciu Tiberiu altele în vremea lui Constans II și Constantin IV. În concluzie, socotim că în ciuda dificultăților care există, descoperirile monetare bizantine din Dacia extracarpatică pot să servească drept argument, alături de descoperirile arheologice, al prezenței și continuității populației daco-carpo-romane, mai ales în actualele regiuni ale Moldovei, Munteniei și Olteniei.

Altfel credem că se prezintă situația, pentru aceeași vreme, în Transilvania și Banat. Din punct de vedere numismatic este greu să-i putem urmări și identifica pe localnicii autohtoni. În aceste regiuni se cunosc doar două zone unde se constată prezența monedelor bizantine. Una se situează în regiunea intracarpatică, între cursurile superioare ale râurilor Mureș și Olt și pe văile Tîrnavelor, iar cealaltă se află în Banat, pe cursul inferior al Mureșului, înainte de vărsarea lui în Tisa. Potrivit știrilor literare cît și descoperirilor arheologice, în podișul transilvănean am avea de-a face în principal cu o populație gepidică, alături de care vor continua să existe și elemente daco-romane²⁸. Descoperirile monetare par să confirme o astfel de concluzie. Pe lângă faptul că unele dintre acestea apar în zona mai dens locuită de gepizi, în rîndul lor se remarcă și tezaure cu obiecte și monede de aur, ceea ce nu am întîlnit în regiunea extracarpatică.

În a doua jumătate a secolului al VI-lea și pînă după mijlocul secolului al VII-lea au loc schimbări de natură politică și etnică deosebit de însemnate. Triburile slave, sub numele lor de anți și slavini, se vor stabili acum, în număr mai mare, în cele mai multe din regiunile nord-dunărene. Este dificil însă de a preciza o dată mai exactă a acestui proces. Dacă ar fi să luăm în considerație doar descoperirile arheologice, ar urma să admitem ca sigură prezența lor aici către sfîrșitul secolului al VI-lea și începutul secolului al VII-lea²⁹. În acest caz trebuie să întvedem totuși un proces de durată, început eventual pe la mijlocul secolului al VI-lea și încheiat la începutul secolului al VII-lea.

Tot în aceeași perioadă de timp își fac apariția și se afirmă din ce în ce mai mult pe plan politic avarii. În anul 567, reușind să pună capăt dominației gepizilor, ei ocupă cîmpia panonică și-și vor exercita autoritatea și în celelalte regiuni aflate sub ocupația gepidică³⁰.

²⁸ A se vedea bibliografia de la nota 20.

²⁹ Datele asupra acestei probleme sînt cuprinse în bibliografia de la nota 27; în plus, M. Comșa, *Sur l'origine et l'évolution de la civilisation de la population romane et ensuite proto-roumaine aux VIe - Xe siècles sur le territoire de la Roumanie, Dacia*, N.S., 12, 1968, p. 355-380.

³⁰ Bibliografia generală menționată la nota 21; a se vedea pentru descoperirile monetare din R. P. Ungară, D. Csallány, *ActaArch*, 2, 1952, 1-3, p. 235-250, unde sînt strînse monedele bizantine pe care le pune în legătură cu stăpînirea avarilor.

O reflectare a acestor evenimente politice și schimbări de situații nu este ușoară și întotdeauna sesizabilă pe cale numismatică. Descoperirile monetare nu ne indică, pentru această perioadă, nici un fel de perturbații în procesul de circulație. Seria descoperirilor monetare se succede de la prima la cea de a doua jumătate a secolului al VI-lea nu numai fără întreruperi, ci marcând chiar o sensibilă ascendență în vremea împăraților Justinian I și Justin II. Monedele celor doi împărați, comparativ cu emisiunile anterioare din vremea lui Anastasius și Justin I, apar în număr sporit, proporția fiind mai mult decât dublă. În continuare, în timpul lui Tiberiu II Constantin și Mauriciu Tiberiu, asistăm, fără a pierde din vedere numărul anilor lor de domnie, la o menținere aproximativ ridicată a circulației monetare, chiar dacă ea nu atinge cotele din vremea celor doi împărați anteriori. O scădere simțitoare are loc însă începând cu domnia lui Focas și pînă la Constantin IV Pogonatul, după care pătrunderea monedelor la nordul Dunării încetează complet. Nici în această perioadă nu abundă monedele de metal prețios. De exemplu, reamintind că de la Justinian se cunosc opt monede de aur și argint, din timpul lui Justin II și Tiberiu II Constantin, nu posedăm deocamdată nici un exemplar. Urmează apoi o serie neîntreruptă care începe cu Mauriciu Tiberiu, prezent în această statistică cu 3 AV, Focas 3 AV, Heraclius, 4 AV și 4 AR, Constans II, 14 AR, dintre care 8 piese din tezaurul de la Priseaca și se încheie cu Constantin IV Pogonatul, de la care posedăm 1 AV și 140 AR, din rîndul acestora 133 AR aparținînd aceluiași tezaur de la Priseaca.

Am reamintit cîteva din datele generale de ordin istoric și situația descoperirilor monetare din a doua jumătate a secolului al VI-lea și prima parte a secolului următor, cu scopul de a vedea în ce raport se află unele față de celelalte. Știm din rezultatele cercetărilor numismatice mai recente, că de cele mai multe ori există o strînsă legătură între evenimentele politice mai însemnate și circulația monetară sau procesul ascunderii de tezaure. În cazul de față o astfel de relație este dificil de sesizat. A reieșit din cele înfățișate de noi mai sus că în tot cursul secolului al VI-lea procesul de circulație monetară din nordul Dunării se desfășoară în mod normal, fără întreruperi sau momente fluctuante. Deci o reflectare a situației politice din fosta Dacie în descoperirile monetare ale secolului al VI-lea nu ne apare cituși de puțin clară. Judecînd după felul în care decurge circulația monetară, ar rezulta că între Anastasius și Mauriciu Tiberiu nu s-ar fi petrecut nimic deosebit pe plan politic, în regiunile extracarpatiche. Din cele cunoscute de noi reiese că dimpotrivă, în partea a doua a secolului al VI-lea, în special către sfîrșitul perioadei respective, au loc mișcări importante de populații și atacuri repetate împotriva imperiului. Pe linia circulației monetare ar putea fi ceva mai clar sesizabile doar evenimentele legate de venirea avarilor în Dacia de dincolo de Carpați. Descoperirile se grupează acum între cursurile superioare ale Mureșului și Oltului și mai ales în Banat, la vărsarea Mureșului.

Momentul pătrunderii și stabilirii slavilor în zona extracarpatică nu poate fi însă așa de ușor de surprins pe cale monetară. Dacă ar fi totuși să trecem la o interpretare strictă a descoperirilor de monede, ori va trebui să înțelegem pătrunderea și așezarea slavilor ca un proces de mai lungă durată care s-a realizat treptat și fără să fi produs tulburări însemnate în raporturile și viața populației locale, ori să admitem că principalele

etape ale aceluiași proces au avut loc și s-au încheiat către sfârșitul secolului al VI-lea și începutul secolului al VII-lea, când se constată o scădere simțitoare a numărului de monede pătrunse la nord de Dunăre. Dacă am lua în considerație și descoperirile arheologice, care ne indică de asemenea o dată mai târzie a prezenței slavilor în cuprinsul fostei Dacii, ar trebui să acceptăm cea de-a doua ipoteză a noastră, sugerată de situația monetară. În sprijinul aceleiași încheieri ar veni în plus și numărul ceva mai mare al monedelor de metal prețios și unele îngropări de tezaure, din perioada respectivă. Din cele 12 tezaure cunoscute, două se termină cu emisiuni din vremea lui Justin I, unul cu monede de la Justin II, trei cu monede de la Mauriciu Tiberiu, două cu monede de la Heraclius, unul cu emisiuni de la Constans II, două cu monede de argint de la Constantin IV Pogonatul și unul neprecizat. Prin urmare toate tezaurele din vremea la care ne referim, ca și scăderea numărului de monede aflate în circulație în acest timp, ne-ar da dreptul să credem că perioada cea mai agitată și care a adus schimbări însemnate pe plan politic și etnic în nordul Dunării, se plasează între domniile lui Mauriciu Tiberiu și Constantin IV Pogonatul. Aceasta ar coincide cu faza finală, probabil și cea mai importantă, a pătrunderii și mai ales cu momentul stabilirii în număr mare a slavilor în regiunea extracarpatică³¹. O astfel de formulare nu exclude căușii de pușin infiltrări și prezențe slave anterioare, cum nici nu restringe întregul ansamblu de evenimente pomenite de izvoare numai la perioada de după Justin II, sau la împingerea unora dintre ele în mod arbitrar către sfârșitul secolului al VI-lea și începutul secolului al VII-lea. Poate că aici ar fi de luat în considerație și teza formulată de I. Nestor potrivit căreia atacurile slave aveau ca punct de plecare stepele litoralului de nord al Mării Negre și gurile Dunării, teritoriul Valahiei servind probabil ca bază secundară și temporară pentru incursiunile lor spre sud. După atacuri ei s-ar fi înapoiat la punctul inițial de plecare, dincolo de Prut și Nistru³².

În legătură cu aceleași probleme, unele date interesante ne oferă și descoperirile monetare de la sud de Dunăre. În recenta sa contribuție privind monedele din Dobrogea, Gh. Poenaru Bordea remarcă o circulație mai intensă în vremea lui Justinian și Justin II și se întreabă dacă nu cumva unele centre ca Tropaeum Traiani și Histria, n-au avut de suferit mai de grabă de pe urma evenimentelor din 602, deoarece în 587, după indicațiile oferite de monede, situația pare să nu fi fost așa de gravă³³. Indicații prețioase în același sens ne oferă și situația descoperirilor monetare din R.P. Bulgaria. Din statisticile întocmite de I. Juroukova cu privire la tezaurele din Tracia, rezultă că în zona de vest a Mării Negre numai o parte din tezaure a fost îngropată în vremea lui Justinian, în timp ce majoritatea lor se datează către sfârșitul secolului al VI-lea și începutul secolului

³¹ M. Comșa, SCIV, 9, 1958, 1, p. 73—90; idem SCIV, 10, 1959, 1, p. 65—68; idem, *Istoria României*, 1, p. 729—753; I. Nestor, *Dacia*, N. S., 5, 1961, p. 429—448; Dan Teodor, *MemAntiq*, 1, 1969, p. 181—204; vezi și I. Nestor, *Istoria poporului român*, p. 102 și urm.

³² I. Nestor, *Dacia*, N. S., 5, 1961, p. 431.

³³ Gh. Poenaru Bordea, BMI, 3, 1971, p. 51—60; vezi și I. Barnea, *Dacia*, N. S., 10, 1956, p. 237—258; idem, *Din istoria Dobrogei*, 3, p. 7 și urm.; M. Sîmpetru, SCIV, 22, 1971, 2, p. 217—242.

al VII-lea ³⁴. În regiunea de sud-vest însă se constată o mare afluență a tezaurelor monetare de la mijlocul secolului al VI-lea ³⁵.

Din cauza numeroaselor dificultăți ivite în calea analizelor întreprinse de noi, nu este deloc simplu să stabilim pînă unde avem de-a face cu monede mînuite de populația daco-romană și de cînd sau care dintre acestea pot fi puse pe seama slavilor. Mersul firesc și ascendent al circulației monetare între Anastasius și Justin II inclusiv, precum și răspîndirea monedelor pe întreg teritoriul nord-dunărean ar îndreptăți părerea că cea mai mare parte a emisiunilor bizantine ar fi de pus în legătură cu populația romanică, adică cu o populație stabilă, producătoare și posesoare de produse necesare schimbului. În sprijinul acestei ipoteze ar veni și faptul deja menționat, că majoritatea monedelor sînt emisiuni de bronz — cele de aur și argint apar cu totul sporadic — fiind reprezentate aproape exclusiv prin descoperiri izolate. Tezaure îngropate înainte de Mauriciu Tiberiu nu se cunosc decît trei, două fiind ascunse în timpul lui Justin I, iar celălalt în vremea lui Justin II. De la Justinian, de pildă, nu s-a descoperit pînă acum nici un tezaur. Toate aceste date nu exclud, credem, nici posibilitatea ca unele monede din a doua jumătate a secolului al VI-lea să fie puse în legătură cu prezența slavilor în zona de sud a Moldovei și cea de est a Munteniei. Care dintre acestea și în ce cantitate au putut să aparțină triburilor slave sînt întrebări ce nu îngăduie încă formularea unui răspuns. Este foarte probabil însă ca după Justinian sau poate chiar după domnia lui Justin II, o parte din monedele bizantine descoperite în regiunile extracarpătice să aibă o mai strînsă corelație cu populația slavă. Ne gîndim, printre altele, la emisiunile de aur și argint din perioada Mauriciu Tiberiu — Constantin IV Pogonatul, în rîndul cărora ar fi de inclus eventual și cele două tezaure de la Priseaca și Galați.

În legătură cu diferitele aspecte ale raportului dintre descoperirile monetare și situația politică din fosta Dacie, caracterizată prin mișcări de populații și modificări în structura etnică locală, unele date interesante ne oferă și monedele bizantine găsite în Uniunea Sovietică. Din statisticile întocmite de cunoscutul numismat sovietic V.V. Kropotkin rezultă că pentru secolul al VI-lea, imediat spre est de Prut, pe teritoriul R. S. S. Moldovenești, s-au făcut trei descoperiri reprezentate doar prin două monede de bronz și una de aur, toate emisiuni din timpul lui Justinian. Încă două descoperiri, de asemenea izolate, constînd din cîte o piesă de aur și argint, se semnaleză mai spre nord, dincolo de izvoarele Bugului sudic. Celelalte monede, însumînd la un loc 19 descoperiri singulare și patru tezaure, se grupează, parte pe Niprul mijlociu și inferior, parte în Crimeia. Cele mai multe monede sînt emisiuni de aur. În afara cîtorva piese de la Justin I și Justin II, majoritatea monedelor descoperite aparțin lui Justinian și Mauriciu Tiberiu ³⁶. În secolul al VII-lea, respectiv între Heraclius și Constantin IV Pogonatul, în spațiul dintre Prut și malul stîng al Bugului nu se mai semnaleză nici o descoperire. Doar cîteva descoperiri printre care și trei tezaure au apărut în regiunea Niprului, iar în Crimeia se semnaleză doar descoperirea unei singure monede de aur de la Heraclius ³⁷.

³⁴ I. Iurokova. *Byzantinoslavica*. 2. 1966, p. 223—227

³⁵ *Ibidem*, 3, 1969, p. 255—263

³⁶ V. V. Kropotkin, *Надбы византийских монет на территории СССР*, *Arheologia SSSR*, E, 4—4, 1962, p. 9—11 și hîrțile nr. 3 și 4.

³⁷ *Ibidem*, cu privire specială asupra hîrților 3 și 4.

Comparând situația descoperirilor monetare din secolul al VI-lea cu cea amintită de noi pentru secolul al VII-lea, rezultă limpede că după Mauriciu Tiberiu și pînă la Constantin IV, regiunea dintre Prut și Nipru, ca și Crimeia, ne apar, din punct de vedere numismatic, aproape ca un *vacuum* total. O asemenea constatare ne-ar da dreptul, în mod firesc și logic, să presupunem că în perioada de care a fost vorba, o bună parte din populațiile acestor regiuni a părăsit locurile stăpînite anterior și s-au îndreptat către vest și sud-vest. Ar fi posibil ca astfel de deplasări să fi avut loc către sfîrșitul domniei lui Mauriciu Tiberiu și să fi culminat cu anul 602 cînd triburile slave trec Dunărea și pătrund în masă în imperiu. Poate că explicînd astfel situația descoperirilor monetare bizantine din părțile de sud-vest al U.R.S.S. am ajunge să cunoaștem și cauzele care au determinat îngroparea tezaurelor din vremea lui Mauriciu Tiberiu, găsite în Moldova și estul Munteniei.

N-am dori să încheiem șirul considerațiilor noastre, după cum am văzut, formulate cu multe nuanțe și rezerve, asupra descoperirilor monetare bizantine din secolele VI-VII, făcute în cuprinsul fostului teritoriu al Daciei, fără a face unele constatări asupra felului în care acestea se distribuie regional. Unele referiri parțiale în acest sens am mai făcut în cursul prezentării noastre. Totuși, avem convingerea că o privire de ansamblu nu este lipsită de interes. Așa cum am mai specificat, pe baza cartografierii tuturor descoperirilor monetare cunoscute pînă în prezent se remarcă o distribuire oarecum egală a acestora în regiunile extracarpătice. Cu toate acestea se observă că unele se înșiră de-a lungul Dunării, fără însă ca să fie prea frecvente, cum ne-am fi așteptat, altele, destul de numeroase, se situează în plin teritoriu, pînă aproape de zona muntoasă. Urmărindu-le pe regiuni mai mari geografice se observă, referindu-ne mai întîi la teritoriul Moldovei, că o parte din descoperiri se situează în jumătatea de sud a zonei dintre Siret și Prut, iar o altă parte, se grupează, deși nu prea uniform, în partea de mijloc și de nord a spațiului dintre Siret și Carpați. Aproape în totalitatea lor, descoperirile monetare apar în aceleași zone unde se plasează urmele și așezările daco-romane și slave din secolele VI-VII, așa cum ne sînt înfățișate de Dan Teodor ³⁸. În Muntenia, un grup important se concentrează pe cursurile mijlocii ale riurilor Dimbovița și Argeș. Către vest ar fi de remarcat cîteva descoperiri de-a lungul Oltului și apoi pe cursul mijlociu al Jiului. Cit privește descoperirile de peste Carpați, situația este oarecum diferită. Aici ar fi de remarcat doar prezența a două zone unde s-au găsit monede bizantine. Una se află în Banat, pe Mureșul inferior, coborînd spre sud pînă aproape de Timiș, iar cealaltă în podișul Transilvaniei între Olt și Mureș. A reieșit deja că unele din aceste grupe de descoperiri pot, de pe acum, să fie puse în legătura cu persistența populației romanice și cu prezența unor noi populații migratoare stabilite temporar în regiunile nord-dunărene ³⁹. Completată cu noi descoperiri viitoare și confruntată cu situația arheologică, harta repartiției monedelor bizantine din secolele VI-VII, poate să ne ofere în continuare noi perspective de interpretare și de înțelegere a acestei perioade istorice.

³⁸ Dan Teodor, *MémAntiq*, 1, 1969, p. 181–204.

³⁹ A se vedea bibliografia de la notele 20 și 21 : descoperirile monetare din R. P. Ungară sînt atribuite de D. Csallány, *ActaArch*, 2, 1952, 1–3, p. 235–250, prezenței avarilor în Pannonia.

b. Încă de la începutul expunerii noastre a rezultat cu claritate că la sfârșitul domniei lui Constantin IV Pogonatul asistăm la o întrerupere completă a procesului de pătrundere a monedei bizantine la nordul Dunării. Cauza este de data aceasta cunoscută. În anii 679—680 au loc atacurile bulgare împotriva imperiului și stabilirea lor în partea de nord-est a Traciei⁴⁰. Întemeierea statului bulgar și recunoașterea lui în anul 681 va avea ca urmări imediate întreruperea raporturilor dintre imperiul bizantin și populațiile din stînga Dunării. Acestea vor fi reluate, mai sporadic decît în prima fază, abia în vremea lui Ioan Tzimisceș, odată cu revenirea Dobrogei la imperiu⁴¹, deci după o perioadă de întrerupere, ce se cifrează la aproape trei secole.

Despre un început, foarte timid însă, al noii etape de circulație a monedei bizantine la nordul Dunării s-ar putea vorbi încă din timpul lui Leon VI (886—912). Chiar înainte de această dată se mai semnalează cîteva monede. De pildă, în tot cursul unei perioade de peste două veacuri, nu se cunosc decît două monede de la Tiberiu III și cîte una de la Constantin V și Leon IV. De asemenea ar mai fi de menționat cîte o monedă de la Leon V, Mihail II, trei de la Teofil și nouă piese de la Vasile I, numai că acestea fac parte din tezaurul de la Cleja (jud. Bacău), fiind găsite în compania unor emisiuni ale împăraților Constantin VII și Roman I, ceea ce ne-ar indica o dată mai tîrzie a pătrunderii lor, poate în același timp cu monedele ultimilor doi împărați documentați în tezaur.

Acest nou moment, cînd s-ar putea vorbi de o reînnoire a procesului de pătrundere a monedelor bizantine la nord de Dunăie, nu se caracterizează printr-o circulație continuă sau una care să se situeze la nivelul celei din prima etapă. De pildă, pe tot parcursul secolelor X—XII se constată adesea lacune între diferitele domnii. În plus se observă că mulți dintre împărați sînt reprezentați doar prin cîte o singură, două sau trei monede. Rareori se întîlnesc cazuri cînd numărul monedelor din timpul domniei unui singur împărat se apropie sau nu depășește cu mult cifra de zecă exemplare. În acest caz se poate remarca faptul că de la Ioan Tzimisceș și pînă la Nichifor III Botaniatul, deci timp de un secol, doar într-un singur caz (Constantin IX Monomahul, 1042—1055) ar fi de semnalat prezența unui număr de 14 monede. În rest, numărul monedelor variază de la un împărat la altul, între unul pînă la patru exemplare și numai în cazul lui Ioan Tzimisceș și Roman III posedăm cîte 12 și respectiv 10 piese. Pentru întreaga această perioadă, de la Leon V (813—820) și pînă la Nichifor III Botaniatul (1078—1081) se cunoaște doar un total de 107 monede, dintre care 39 exemplare aparțin tezaurului de la Cleja, de altfel singurul depozit din această vreme, iar celelalte 68 monede provin din descoperiri izolate, un număr de 55 piese fiind emisiuni de bronz.

De o oarecare creștere a circulației se poate vorbi în epoca Comnenilor, de la care s-au păstrat 216 monede. Trebuie arătat însă că doar 13

⁴⁰ Theophanes, *Chronographia*, 1, p. 356—359; Iv. Dujcev, *Slavia Antiqua*, 6, 1957—1959, p. 100—108; I. Barnea, *Istoria României*, 1, p. 756—765; idem, *Din istoria Dobrogei*, 2, p. 442.

⁴¹ N. Bănescu, ARBSH, 10, 1923, p. 49—73; idem, ARBSH, 8, 1927, p. 10—22; G. Ostrogorski, *Geschichte des byzantinischen Staates*, München, 1952; A. Grecu (P. P. Panaitescu), SCIM, 1, 1950, 1, p. 223—236; *Istoria României*, 1, p. 764—765; 2, București, 1962, p. 104; I. Barnea, *Din istoria Dobrogei*, 3, p. 71 și urm.

piese aparțin unor descoperiri izolate, în timp ce majoritatea, adică 203 exemplare, provin din tezaure.

După această perioadă ar mai fi de amintit nouă monede de aur de la Ioan III Ducas Vatatzes, o piesă, tot de aur, din vremea lui Mihail VIII Paleologul, două monede de bronz de la Andronic II Paleologul și încă una de la Mihail IX și Teodor Angelos, cu care se încheie seria monedelor bizantine descoperite în teritoriul nord-dunărean al fostei Dacii (vezi tabelul).

Felul în care se prezintă situația monetară de după secolul al VII-lea nu ne mai dă posibilitatea să încercăm unele interpretări de ordin istoric mai general, ca în cazul perioadei anterioare. Mai întâi, lipsa aproape totală a monedelor din ultimele două decenii ale secolului al VII-lea și pînă în secolul al X-lea, ne împiedică să facem vreun comentariu asupra perioadei cheie din istoria formării poporului român. Din păcate nu putem spune prea multe nici pentru secolele XI—XII, unde, așa cum am arătat, descoperirile sînt ceva mai numeroase.

Informațiile literare și datele arheologice par a fi de acord în a ne documenta și confirma prezența, în secolele X—XII, în regiunile nord-dunărene, a unei populații de bază străromânești. Nici în această direcție nu se poate vorbi de un consens al istoricilor, care dau interpretări diferite documentelor de care dispunem, în special atunci cînd este vorba de localizarea vlahilor⁴². Dincolo de divergențele de opinie și independent de nuanțele cu care se fac aprecieri asupra unei astfel de probleme, ni se pare puțin probabil că la această dată ar mai putea fi pusă la îndoială existența, în zona carpato-dunăreană, a unei populații locale străromânești, care să nu reprezinte elementul etnic principal. În aceeași vreme însă teritoriile nord-dunărene vor avea din nou de suferit, de data aceasta, de pe urma pecenegilor și cumanilor. Pecenegii, care își fac apariția în Moldova pe la sfîrșitul secolului al X-lea se vor răspîndi curînd și în Muntenia, Oltenia și Transilvania⁴³. Către sfîrșitul secolului al XI-lea cînd îi găsim în conflict cu ungurii în Transilvania, ei vor dispărea, pentru a lăsa loc cumanilor. Și aceștia se vor instala în cuprinsul tuturor provinciilor din stînga Dunării ca o pătură dominantă, pînă în secolul al XIII-lea, cînd vor dispărea, asimilați de masa populației românești. La început ei vor întreprinde unele incursiuni împotriva imperiului, pentru a deveni apoi aliații bizantinilor⁴⁴.

În aceste condiții istorice nu este simplu să încerci o atribuire a procesului de circulație monetară din secolele X—XII, în totalitatea lui sau

⁴² Al. Philippide, *Originea românilor*, 1—2, Iași, 1923—1927; N. Drăganu, *România în veacurile IX—XIV pe baza toponimiei și onomastice*, București, 1933; S. Dragomir, *Vlahii din nordul Peninsulei Balcanice în evul mediu*, București, 1959; *Istoria României*, 1, p. 781 și urm.; 2, 1962, p. 42—56; Eug. Zaharia, *Săpăturile de la Drîdu*, București, 1967; Gh. Ștefan, *Dacia*, N. S., 12, 1968, p. 347—354; C. Daicoviciu, *Unitate și continuitate în istoria poporului român*, București, 1968, p. 83—96; idem, *ActaMN*, 8, 1971, p. 187—195; K. Horedt, *Unitate și continuitate*. . . , p. 73—82; E. Stănescu, *NEH*, 3, 1965, p. 53; idem, *RESEE*, 6, 1968, p. 428 și urm.

⁴³ C. Porphyrogenetus, cap. 37—38, p. 164—171; Kedrenos-Skylitzes, 2, p. 581; J. Németh, *Zur Kenntnis der Petschnegen*, Körösi Csoma Archivum, 1, 1922; I. Conea și I. Donat, *Contributions onomastiques*, București, 1959, 2, p. 371—408; *Istoria României*, 2, p. 67—69; P. Diaconu, *Les Pelchénégucs au Bas-Danube*; București, 1970; I. Barnea, *Din istoria Dobrogei*, 3, p. 120 și urm.

⁴⁴ N. Iorga, *ARMSI*, 8, 1927—1928, p. 97—103; I. Ferent, *Cumanii și episcopia lor*, Blaj, 1931; *Istoria României*, 2, p. 69—71.

numai parțial, uneia sau alteia din populațiile prezente în stînga Dunării. Cu toate dificultățile care există, primul nostru gînd, cum este și firesc, se îndreaptă mai întîi către o populație locală, stabilă, legată prin tradiții cu lumea sudică. Ne situăm de la început pe o astfel de poziție, deoarece avem în vedere că inițierea și susținerea unui proces de circulație nu pot aparține decît unei populații locale, producătoare de bunuri folosite în procesul schimbului. Celelalte populații în migrație, stabilite temporar, pe o durată mai mult sau mai puțin îndelungată, pot influența într-un sens sau altul procesul de circulație monetară și să-i imprime acestuia anumite particularități. Ne referim la eventualele grupări de monede și la fenomenul de sporire a numărului de tezaure și al emisiunilor de metal prețios. Despre aceste diferențe și nunațe vom desprinde unele indicații din însăși analiza descoperirilor.

Cartografierea monedelor bizantine (secolele X—XII), din spațiul carpato-dunărean ne dă posibilitatea să facem în primul rînd constatarea că spre deosebire de prima etapă (secolele VI—VII), în această a doua și ultimă fază, numărul descoperirilor din Moldova se reduce pînă la jumătate, în timp ce în Muntenia este aproape același. Oarecare scăderi, nu sînt însă sensibile, se remarcă și pentru Banat și Transilvania. Ceea ce atrage însă atenția în legătură cu aceste ultime două provincii este faptul că aproape toate descoperirile monetare se situează la sud de Mureș. Către nord nu se cunosc decît două descoperiri răzlețe în părțile de nord-vest (fig. 2).

În al doilea rînd, aceeași cartografiere de care am vorbit, ne permite să relevăm faptul că aria de răspîndire a monedelor bizantine tîrzii, repariția lor pe zone geografice și chiar anumite grupări ale lor mai restrînse, cum ar fi cele din centrul Munteniei, coincid, într-o mare măsură, cu chipul în care se distribuie și monedele din prima perioadă. Cu alte cuvinte, descoperirile de monede bizantine din secolele X—XII apar și se concentrează cu destulă exactitate în aceleași zone în care se constată și prezența emisiunilor din secolele VI—VII (fig. 3). Observația ni se pare a fi deosebit de importantă. O suprapunere a două arii de circulație monetară, deși cu o pauză între ele, ne-ar îndreptăți totuși să nu le tratăm independent una față de cealaltă. Cînd încercăm să stabilim o legătură între cele două perioade, avem în vedere faptul că o atare stare de lucruri nu poate fi socotită ca ceva întîmplător. Oricum, împrejurarea că pe urmele tratate de circulația monetară din secolele VI—VII vor apare și emisiunile din etapa tîrzie bizantină, ne-ar da dreptul să presupunem că o bună parte, dacă nu majoritatea monedelor descoperite la nordul Dunării, revine populației locale. În sprijinul ipotezei noastre am putea cita, nu atît numărul foarte mic al monedelor de metal prețios (5 AV și 2 AR din secolele X—XII, la care se mai adaugă încă 8 AV din secolul al XIII-lea), ci chipul în care se distribuie descoperirile pe întreg spațiul nord-dunărean. La o astfel de presupunere ne-ar da dreptul și lipsa aproape totală a tezaurelor pînă la sfîrșitul secolului al XI-lea și începutul secolului al XII-lea. Toate monedele pe care le cunoaștem de la Ioan Tzimisceș și pînă la Nichifor III Botaniatul, cu excepția tezaurului de la Dolhești, provin numai din descoperiri izolate și singulare, relativ egal distribuite teritorial. După această dată și pînă la sfîrșitul secolului al XII-lea se cunoaște un număr de circa zece tezaure cu emisiuni de bronz de la Comneni, în special din a doua jumătate a secolului al XII-lea. Cele mai multe provin din Muntenia și cite unul din

Oltenia, Banat și Transilvania. N-ar fi de loc exclus ca această creștere a numărului de tezaure, monedele izolate păstrînd proporția cu cele din secolul al XI-lea, să fie o consecință a raporturilor de alianță dintre cumani și imperiul bizantin. Cîteva din aceste tezaure, împreună cu unele depozite contemporane din Dobrogea, sînt puse de D.M. Metcalf pe seama aceluiași raporturi instituite de imperiu cu populația cumană⁴⁶.

Înainte de a încheia prezentarea noastră am dori să subliniem unul din aspectele mai generale ce se degajă din procesul de circulație monetară, care a făcut obiectul discuției noastre. Dacă ne-am situa pe poziția că firul circulației monetare bizantine a fost întreținut în special de populația locală de origine daco-romană, pe baza unor argumente la care am făcut deseori aluzie, atunci ar trebui să opinăm și pentru o continuitate a aceleiași populații în cursul întregii perioade de timp cuprinsă între secolele VI—XII. O rezolvare în sens pozitiv a acestei probleme, chiar dacă nu se impune în modul cel mai clar cu putință, nu poate totuși să fie scoasă din cîmpul ipotezelor celor mai probabile. Luînd ca singur argument al interpretării noastre numai datele numismatice, ar urma să admitem, fie chiar și numai cu titlul ipotetic, că fondul etnic al populației din secolele VI—VII e.n., în special din regiunile extracarpătice, este acela care va genera pe cel din secolele XI—XII, atîta vreme cît în procesul de circulație monedele apar în aceleași regiuni, în ambele perioade, și se concentrează pe aceleași arii geografice. Inversînd punctul de plecare al discuțiilor noastre, adică încercînd să facem unele aprecieri asupra primei perioade, în funcție de anumite realități ale celei de a doua etape, am ajuns nu numai la o încheiere similară cu cea formulată mai sus, ci și la unele nuanțări. A rezultat printre altele din expunerea noastră, că ar exista argumente pe baza cărora să se poată susține că firul, în realitate esențial, al circulației monedelor bizantine de la sfîrșitul secolului al X-lea și pînă la începutul secolului al XIII-lea, din regiunile nord-dunărene, ar fi de atribuit unei populații autohtone, stabile, prezentă din ce în ce mai mult în documentele scrise, populație care era posesoare a unei puternice tradiții în contactele cu imperiul bizantin. Acceptînd ca plauzibilă interpretarea noastră privind raportul dintre localnici și monedele bizantine și legătura pe care am încercat să o facem între cele două etape ale circulației generale a emisiunilor bizantine, ar trebui să vedem în fondul etnic autohton principal, existent în secolele VI—VII în regiunile extracarpătice mai ales, o populație daco-romană. În aceeași ordine de idei ar fi firesc să întrevădem că populația respectivă, la care se vor mai adăuga elemente noi, ce vor prilejui anumite transformări în secolele VIII—IX, fără să afecteze însă structura ei de bază, va căpăta un caracter etnic ușor modificat, devenind, ceea ce adesea noi numim, o populație străromânească.

Analiza materialului numismatic bizantin din stînga Dunării și sensul istoric acordat de noi acestuia, nu vine cîtuși de puțin în sprijinul tezei care încearcă să explice realitățile procesului de continuitate prin mișcări sau

⁴⁶ D. M. Metcalf, *Coinage in the Balkans 820—1355*, Thessaloniki, 1965, p. 91 ; I. Barnea și Șt. Ștefănescu, *Din istoria Dobrogei*, 3 (passim).

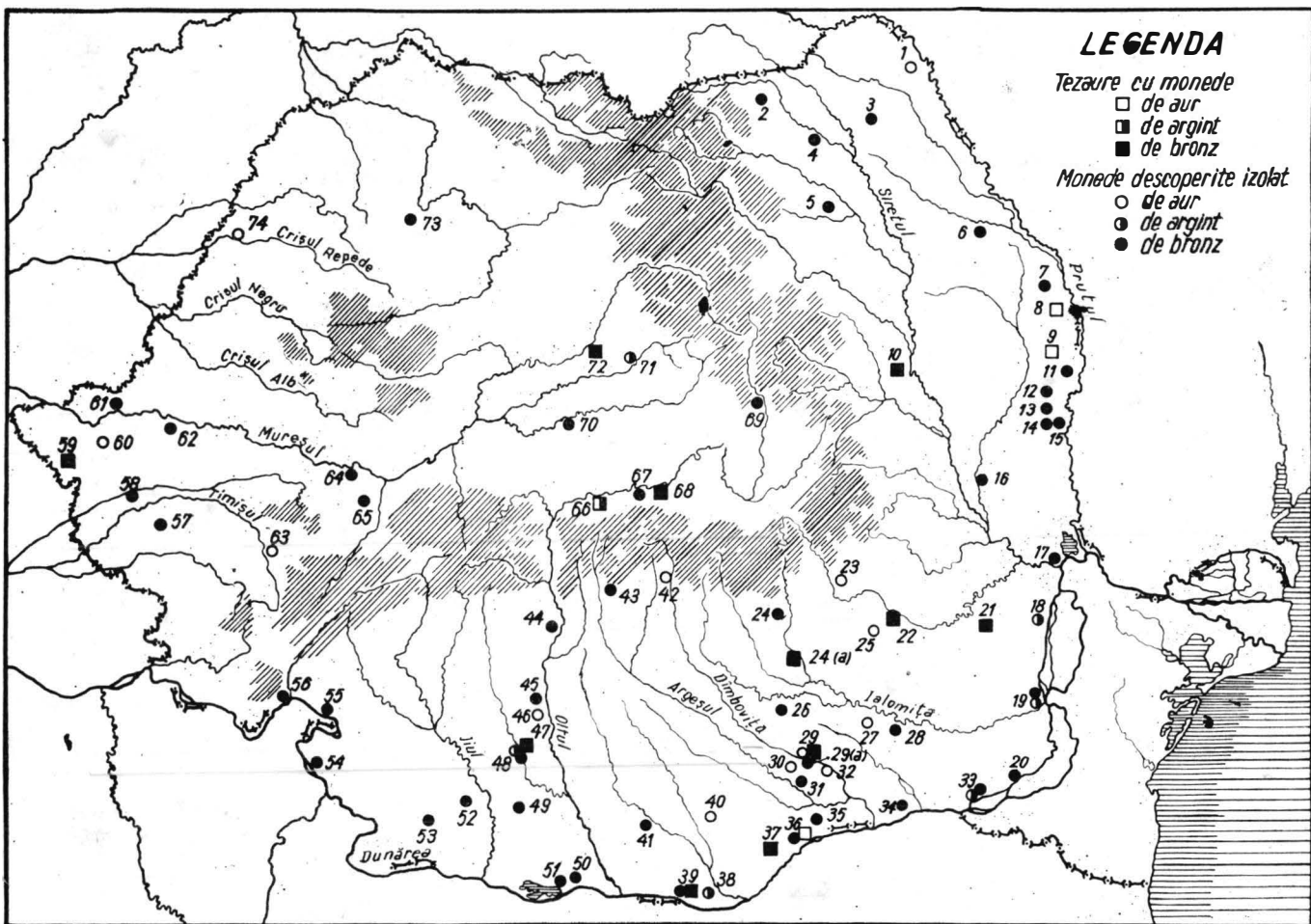

Fig. 2. — Descoperirile monetare bizantine din secolele VIII—XIII

Bals, 47	Curtea de Argeș, 43	Ologeni, 26	Sintandrei, 74
Berezeni, 11	Dedulești, 21	Orlea, 51	Streza-Ciștișoara, 66
Borănești, 27	Dobrușa, 45	Orșova, 56	Suceava, 1
Boroaia, 5	Dolhești, 8	Ostrovl Mare, 54	Șendreni, 17
Botoșani, 3	Domnești, 30	Oțeleni, 9	Ștefănești, 46
Bucov, 24 (a)	Făgăraș, 68	Pecica, 61	Suletea, 12
București, 29	Frumușeni, 62	Pietroasele, 25	Tecuci, 16
Buzău, 22	Giurgiu, 36	Pietroiu, 20	Tega, 23
Caransebeș, 63	Glina, 32	Pipera, 29 (a)	Teremia Mare, 59
Castranova, 49	Horga, 13	Piua Pietrii, 19	Tichilești, 18
Călărași, 33	Hunedoara, 65	Prundu, 35	Timișoara, 58
Celei, 50	Malu, 37	Racovița, 48	Turnu Severin, 55
Cerna, 57	Manoleasa, 1	Rădăuți, 2	Variaș, 60
Cetățeni, 42	Mediaș, 70	Rîureni, 44	Vădaș, 71
Cioroiășu, 53	Merișanii, 40	Roșiorii de Vede, 41	Vărbilău, 24
Cleja, 10	Miroslava, 6	Satu Nou-Pocreaca, 7	Vețel, 64
Clinciu, 34	Moigrad, 73	Sălcuța-Panaghia, 52	Voila, 67
Copuzu, 28	Murgeni, 15	Sărățeni-Schinieni, 14	Zimnicca, 39
Cristești, 72	Novaci, 30	Sfncrăieni, 69	Zimnicele, 38

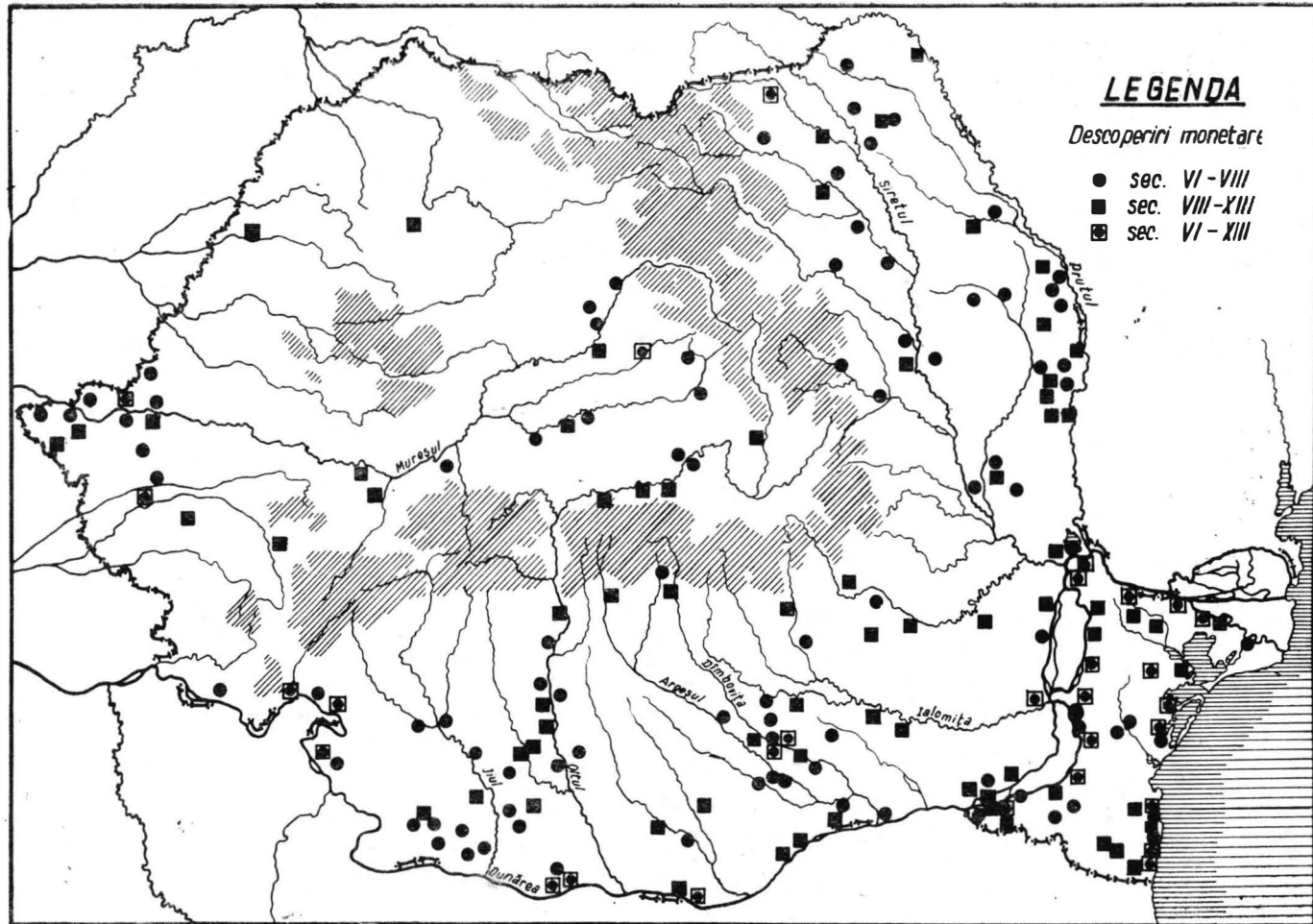

Fig. 3. — Descoperirile monetare bizantine din România

dizlocări și reveniri de populații ⁴⁶. Nu știm ca în secolele VIII—IX, adică de la deplasările slavilor și apoi cele ale bulgarilor, să mai fi avut loc evenimente de amploare, care să dea naștere la un proces de felul celor amintite. Schimbări și deplasări masive de populații de la nord spre sud de fluviu și apoi invers, ar presupune și schimbări profunde în cultura materială și chiar în structura etnică. Aceeași teorie imigraționistă n-ar putea să explice persistența unor centre aglomerate de locuire și nici repetarea unor fenomene de circulație monetară care se succed pe același loc și în aceleași condiții. Atâta vreme cât un proces de circulație monetară se redresează după o întrerupere de peste două veacuri, survenită în urma înființării statului bulgar, proces care acoperă cu destulă exactitate teritoriile unde s-au vehiclat anterior atâtea monede și obiecte bizantine, nu avem motive să ne îndoim de persistența și continuitatea elementului etnic local. Deplasări masive de populații, de genul celor menționate s-ar reflecta în circulația monetară prin existența unor goluri interzonale, ca și prin deplasarea centrelor de concentrare a descoperirilor, în raport cu perioadele anterioare. Or din felul cum se prezintă situația descoperirilor de monede din secolele X—XII, făcute în regiunile carpato-dunărene, nu rezultă că în procesul de circulație s-ar fi produs anumite tulburări, și cu atât mai mult, că ar fi avut loc schimbări esențiale.

Înfățișând tabloul descoperirilor bizantine de la nord de Dunăre am încercat ca, pe lângă prezentarea unor date statistice, să formulăm și unele concluzii de ordin mai general istoric. Am căutat de fiecare dată să acordăm acestora mai mult un caracter ipotetic. În permanență ne-am străduit să vedem în ce măsură analiza și interpretarea materialului numismatic ne poate ajuta în eforturile generale de a lămuri spinoasele probleme legate de istoria formării poporului român. Nu avem pretenția că am reușit să răspundem pe deplin scopului urmărit. Sperăm în schimb că cel puțin în parte, strădania noastră nu se va dovedi a fi fost zadarnică.

⁴⁶ R. Roesler, *Romanische Studien*, Leipzig, 1871; *Istoria României*, 1, p. 777—783.

CATALOGUL DESCOPERIRILOR MONETARE BIZANTINE DIN REGIUNILE CARPATO-DUNĂRENE

Alexandria (jud. Teleorman)

Prin anii 1954—1955, pe malul stîng al apei Vedea, la punctul „Gorgan”, s-a descoperit un solidus de la *Heractius*¹ (Wroth, p. 189, nr. 46).

⁴*Alimănești* (com. Izvoarele jud. Olt)

Din această localitate provine un follis de la *Justin I* (Wroth, 28, emis. Constantinopol), găsit cu ani în urmă și intrat într-o colecție particulară².

Apalina — Reghin (jud. Mureș)

În 1786 s-a găsit un solidus de la Justinian (Sabatier, I, pl. XII, 3, Constantinopol), împreună cu alte monede; moneda a făcut parte din colecția lui M. P. Sztalmari³.

Arad

Lingă castelul de apă al orașului s-au găsit trei monede de bronz de la *Justinian*. Una dintre ele a ajuns la Muzeul de istorie din localitate. Același muzeu mai posedă un follis de la *Justin II* (Wroth, 134, Nicomedia) găsit pe teritoriul orașului, în 1962⁴.

Bacău

Într-o colecție privată se află un follis de la *Justin I*, găsit la Bacău. Moneda a fost văzută și descrisă de Prof. D. Tudor⁵.

Balta Verde (jud. Mehedinți)

Întîmplător s-a găsit la punctul „Cîmpul Decului” o monedă de bronz de la *Justin II* (Wroth, 184, Cyzic). Acum se află la Institutul de arheologie (inv. 324)⁶.

Batș (jud. Olt)

Pe teritoriul orașului s-a descoperit un tezaur de monede bizantine de bronz tăiate în mai multe bucăți, toate emisiuni din epoca *Comnenilor*⁷.

---

¹ C. Preda, *Materiale*, 6, 1959, p. 251; I. Spiru, *SCN*, 3, 1960, p. 554.

² B. Mitrea, *SCIV*, 19, 1968, 1, p. 181 (87).

³ I. Winkler, *SCN*, 3, 1960, p. 440.

⁴ B. Mitrea, *SCIV*, 13, 1962, 1, p. 222.

⁵ *Ibidem*, 18, 1976, 1, p. 201.

⁶ D. Berciu și Eug. Comșa, *Materiale*, 2, 1956, p. 402.

⁷ Em. Condurachi, *CNA*, 15, 1940, p. 227—229; O. Iliescu, *XIV-e Congrès international des Études byzantines*, Bucarest, 1971, p. 211—212.

Băiceni (com. Minăstirea Doamnei, jud. Botoșani)

Din informațiile primite de la Dan Teodor (Iași) rezultă că în această localitate s-a găsit o monedă de bronz de la *Justinian*.

Beba Veche (jud. Timiș)

Pe teritoriul acestei localități s-a descoperit o monedă de la *Constans II*⁸.

Berezeni (jud. Vaslui)

În 1946 s-a găsit o monedă de bronz de la *Tiberiu III*⁹ (Wroth, II, p. 353, nr. 367, emisă la Ravenna).

Birlălești (jud. Vaslui)

În 1962, prof. Ghenuță Coman a descoperit o monedă bizantină de bronz, în stare fragmentară, datând din secolul al VII-lea¹⁰.

Borănești (jud. Ilfov)

Este menționată descoperirea unei monede de aur de la *Mihail VII Ducas*¹¹.

Boroaia (jud. Suceava)

După cum ne informează Dan Teodor (Iași), pe teritoriul comunei s-a descoperit o monedă de bronz de la *Ioan Tzimisceș*.

Botoșana (jud. Suceava)

În cursul săpăturilor efectuate de Dan Teodor în 1967 s-a găsit în bordeiul nr. 13 o monedă de bronz de la *Justinian I*¹².

Botoșani

În 1958 s-a găsit pe teritoriul orașului o monedă de bronz de la *Roman III Argyros*¹³.

Bratei (jud. Sibiu)

În timpul săpăturilor efectuate sub conducerea lui I. Nestor s-a descoperit în 1968, în necropolă (M. 190), o monedă de bronz de la *Justinian* (Bellinger, *Dumbarton Oaks Collection*, 1966, p. 104, 98 a). Moneda se află la Institutul de arheologie (inv. 1399)¹⁴.

Bucov (jud. Prahova)

Cu circa 60—65 ani în urmă s-a descoperit prin părțile Bucovului un tezaur alcătuit din 31 monede de la *Ioan II* și *Manuel I Comnenul*. Tezaurul a fost achiziționat de Cabinetul Num. al Academiei și va fi publicat de Oct. Iliescu, în *Creșterea colecțiilor*, nr. 39—40, ian.—iunie. 1972.

⁸ I. Tömörkény — P. Hársanyi, *NumKözl*, 11, 1912, p. 10; D. Csallány, *ActaArh*, 2 1952, p. 238.

⁹ I. Dimian, *SCN*, 1, 1957, p. 197.

¹⁰ Dan Teodor, *SCIV*, 21, 1970, 1, p. 113.

¹¹ I. Dimian, *Muzeul regional Ploiești. Din activitatea muzeelor noastre*, 1, 1956, p. 82—86.

¹² Dan Teodor, *SCIV*, 21, 1970, 1, p. 113 (a se vedea și nota 70).

¹³ *Ibidem*, p. 120.

¹⁴ B. Mitrea, *SCIV*, 20, 1969, 1, p. 170.

București

Pe teritoriul capitalei¹⁵, cu diferite ocazii s-au descoperit următoarele monede bizantine :

2AF *Justinian I* (Wroth, 28), găsite : una în vecinătatea „Pieței de Flori”, iar cealaltă în str. Șelari Gabroveni, în 1951 ; 1 AE *Justin II* (Wroth, 32, emisă Constantinopol), găsită la stadionul 23 August ; 1AE *Constantin X* (Wroth, II, tip 3, surfrapată peste o piesă de la Constantin X și Eudochia), apărută în săpăturile de la Mihai Vodă ; un hyperper de la *Mihail VIII* (Wroth, II, p. 608), găsit pe Calea Rahovei, prin 1912 ; *tezaur* alcătuit din 9 monede din epoca *Comnenilor*, descoperit în 1920. în str. Armașului, astăzi Gh. E. Grigorescu. Pe împărați se distribuie astfel : 2 bill. *Alexios I* (Wroth, II, tip 4, p. 143) ; 3 AE *Ioan II* (Wroth, tip 6, nr. 53—55) ; 4 AE *Manuel I* (Wroth, tip 4. nr. 34—37).

București-Ciurel

Pe dealul Ciurel, inclus acum în orașul București¹⁶, s-au găsit 16 monede de bronz bizantine scyphate de la *Isaac II Angelos* (Wroth, II, pl. 72, nr. 5—6) și *Alexios III Comnenul* (Wroth, 10).

București—Dămăroaia

În așezarea din secolul al VI-lea e.n. din această parte a orașului București s-a descoperit o monedă de bronz de la *Justinian*¹⁷.

București—Străulești Măicănești

În urma săpăturilor făcute în acest sector de către Muzeul de istorie a orașului București s-au găsit două monede de bronz de la *Justinian I*¹⁸. Este vorba de un follis (Wroth, p. 29, nr. 28, Constantinopol) și de o jumătate de follis (Wroth, p. 52, nr. 258, Cyzie).

Buzău

La Muzeul din Buzău se aflau, înainte de 1958, 6 AE *Isaac II Angelos* și 3 AE *Alexios III Comnenul*, provenind probabil dintr-un tezaur găsit pe teritoriul orașului¹⁹.

Caransebeș (jud. Caraș-Severin)

Pe teritoriul orașului s-a găsit un solidus emis în vremea lui *Roman III Argyros*²⁰.

Castranova (jud. Dolj)

Din localitate provine o monedă de bronz de la *Mihail IV*²¹ (Thompson, Teodora, după Wroth, II. p. 507, nr. 6).

¹⁵ Sawyer Mc. A. Mosser, *Numismatic Notes and Monographs*, 67, 1935, p. 15 ; Const. Moisil, Academia Română. Buletin lunar, 2, 1947, 3, p. 10—11 ; cf. și Oct. Iliescu, SCN, 3, 1960, p. 493—495 (pentru tezaur) ; B. Mitrea, SCIV, 12, 1961, 1, p. 152 ; SCIV, 13, 1962, 1, p. 223 ; SCIV, 16, 1965, 3, p. 617 ; Oct. Iliescu, Caiet selectiv de informare asupra creșterii colecțiilor Bibliotecii Academiei (se va cita în continuare Caiet selectiv), 8, 1963, p. 337 (nr. 342) ; M. Constantiniu, SCIV, 17, 1966, 4, p. 668 (nota 18).

¹⁶ I. Dimian, SCN, 1, 1957, p. 202.

¹⁷ M. Constantiniu, *loc. cit.*

¹⁸ B. Mitrea, SCIV, 14, 1963, 2, p. 472 (46) ; M. Constantiniu, *loc. cit.*, și p. 676 (fig. 8),

¹⁹ C. Preda, SCN, 2, 1958, p. 465 ; cf. și B. Mitrea, SCN, 3, 1960, p. 497—499.

²⁰ NumKözl, 13, 1914, p. 26 ; I. Sabău, SCN, 2, 1958, p. 287.

²¹ Moneda a fost adusă la Institutul de arheologie de către C. S. Nicolăescu Ploșor.

Călărași (jud. Ialomița)

Pe teritoriul orașului și în împrejurimile sale s-au descoperit următoarele monede bizantine ²²; 1 AE *Leon VI* (Wroth, 8) găsită în curtea școlii din cartierul Mărgineni; 5 AR *Ioan Tzimisces* (Wroth, II, p. 475, nr. 5) descoperite în 1947, în marginea de sud a orașului; 1 AE *Ioan Tzimisces-Vasile II* (tip Thomson, A₁) găsită în săpăturile de la Grădiștea în 1968; 1 AE *Vasile II* și *Constantin VIII* (Thomson, tip A₂) găsită tot la Grădiștea; 42 de sigilii din secolele VIII—XII descoperite în zona dintre Călărași și Silistra.

Celei (jud. Olt)

În cursul săpăturilor efectuate de D. Tudor în cetatea și așezarea civilă de la Celei și prin împrejurimi s-au descoperit următoarele monede bizantine ²³: 7 monede de bronz de la *Justin I*, dintre care trei emise la Constantinopol; 20 monede de bronz și una de aur de la *Justinian I*, emise: 4 la Constantinopol, 2 Cyzic, 2 Nikomedia, 5 Thesalonic; 14 monede de bronz de la *Justin II*, emise: 3 Constantinopol, 2 Nikomedia, 3 Thesalonic; 3 monede de bronz de la *Tiberiu II Constantin*, 8 monede de bronz de la *Mauriciu Tiberiu*, emise, cele mai multe, la Constantinopol; o monedă de la *Focas?* (Wroth, 107—8?); 2 AE *Mihail IV* (după Wroth, Teodora), 2 AE *Constantin IX*; 1 AE *Isaac I* (Wroth, 5); 2 AE *Constantin X*; 1 AE *Mihail VII* (Wroth, 24).

Ceplura (jud. Prahova)

În colecțiile vechi ale MNA, provenind din expoziția din 1906, s-a păstrat o monedă de bronz de la *Justin II* ²⁴ (Wroth, 133).

Cerna (com. Berin, jud. Timiș)

Se păstrează o informație generală despre descoperirea de monede bizantine de bronz de la *Constantin Porfirogenitul* și *Alexios I*, precum și a unor monede de aur de la *Comneni* ²⁵.

Celâfeni (jud. Argeș)

În săpăturile lui D. V. Rosetti din 1962 a apărut o monedă de aur de la *Ioan III Ducas Vatatzes* ²⁶ (Nicaea).

Cioroiașu (jud. Dolj)

Din datele furnizate de Oct. Toropu (Craiova), pe teritoriul comunei s-au găsit două monede de bronz, emisiuni de la *Focas* sau *Heraclius* și de la *Vasile II* și *Constantin VIII*.

Cioroiu Nou (jud. Dolj)

În așezarea și cetatea de pământ din această localitate s-au găsit monede romane și bizantine de la Traian pînă la *Heraclius* ²⁷.

²² I. Dimian, SCN, 1, 1957, p. 199; B. Mitrea, SCIV, 20, 1969, 1, p. 171; idem, SCIV, 21, 1970, 2, p. 345; I. Mititelu și I. Barnea, SCIV, 17, 1966, 1, p. 43—50; I. Barnea, SCIV, 17, 1966, 2, p. 277—297.

²³ D. Tudor, Dacia, 7—8, 1937—1940, p. 393—398; idem, Ramuri, 39, 1943, p. 272; idem, Dacia, 11—12, 1945—1947, p. 203—204; același, Materiale, 1, 1953, p. 700, 735 și 741; Materiale, 7, 1961, p. 476 și 485—487; idem, Dacia, N. S., 4, 1960, p. 552; B. Mitrea, SCIV, 19, 1968, 2, p. 396; Institutul de arheologie, inv. 144, 159, 867, 885, 888 și 927; B. Mitrea, SCIV, 14, 1963, 2, p. 472; idem, SCN, 4, 1968, p. 394—396 și nota de inv. 1025 de la Institutul de arheologie, întocmită de același autor.

²⁴ Nota de inv. 1005 de la Institutul de arheologie.

²⁵ Ö. Gohl, NumKözl, 1909, p. 144; Const. Moisil, BSNR, 1920, p. 80.

²⁶ B. Mitrea, SCIV, 14, 1963, 2, p. 472.

²⁷ D. Tudor, Materiale, 8, 1962, p. 552.

Cîmpulung (jud. Argeş)

La muzeul local se află un follis de la *Justin II*, găsit în cartierul „Pescăreasa”²⁸.

Cleja (jud. Bacău)

Un sătean a găsit întimplător, în anul 1930, un tezaur alcătuit din 38 monede de bronz și una de argint, aparținând următorilor împărați bizantini²⁹: 1 AE *Leon V* și *Constantin* (Wroth, 22); 1 AE *Mihail II* și *Teofil* (Wroth, 20); 2 *Teofil II* (Wroth, 15 și 44); 1 AE *Teofil Mihail II* și *Constantin* (Wroth, 49); 2 AE *Vasile I* (Wroth 8); 1 AR și 6 AE *Vasile I* și *Constantin* (Wroth, 6, 11 și 18); 11 AE *Leon VI* (Wroth, 8); 3 AE *Leon VI* și *Alexandru* (Wroth, 11); 1 AE *Constantin VII* și *Zoe* (Wroth, 2); 7 AE *Roman I* (Wroth, 14, 15 și 19); 3 AE *Constantin VII* (Wroth, 45, 52 și 53).

Clinciu (com. Spanțov, jud. Ilfov)

La Institutul de arheologie (inv. 456) se află 1 AE *Vasile II* (Wroth, 37) și un plumb de la *Alexios I Comnenul*, găsite înainte de 1952³⁰.

Cocioc (jud. Ilfov)

Pe teritoriul comunei s-a descoperit un follis de la *Anastasius*³¹.

Comănești (jud. Bacău)

Se păstrează indicații generale despre descoperirea cîte unei monede bizantine de bronz de la *Mauriciu Tiberiu* și *Heraclius*³².

Copuzu (com. Crăsani, jud. Ialomița)

În apropierea rîului Ialomița s-a descoperit în 1952, într-un vas de lut, un tezaur alcătuit din 45 de monede de bronz de la următorii împărați: 22 AE *Alexios I Comnenul* (Wroth, 14, 24, 40, 51, 66); 2 AE *Ioan II Comnenul* (Wroth, 67, 70); 21 AE *Manuel I Comnenul*³³ (Wroth, 3, 4, 6).

Corni (jud. Botoșani)

O monedă de bronz de la *Justin II* (emisă 370/1) se află la școala din localitate³⁴.

Corund (jud. Harghita)

Se vorbește vag despre descoperirea unor monede bizantine din secolul al VII-lea, fără alte precizări³⁵.

Craiova

Pe teritoriul orașului și prin împrejurimile acestuia s-au descoperit: 1 AV *Anastasius* și 1 AE *Heraclius*³⁶.

²⁸ B. Mitrea, SCIV, 15, 1964, 4, p. 580; idem, Dacia, N.S., 8, 1964, p. 384 (80).

²⁹ I. Dimian, SCN, 1, 1957, p. 198–199; Dan Teodor, SCIV, 19, 1968, 2, p. 240.

³⁰ Ambele piese au fost aduse la Institutul de arheologie de B. Mitrea și de noi, cu prilejul unei periegeze din 1952.

³¹ B. Mitrea, SCIV, 11, 1960, 1, p. 192.

³² Dan Teodor, SCIV, 21, 1970, 1, p. 113 (nota 90).

³³ I. Dimian, SCN, 1, 1957, p. 202.

³⁴ B. Mitrea, SCIV, 23, 1972, 1, p. 146.

³⁵ J. G. Neigebauer, *Dacien. Ans den Überresten des klassischen Altertums, mit besonderer Rücksicht auf Siebenbürgen*, Brașov, 1851, p. 292; SCIV, 3, 1952, 2, p. 336; I. Sabău, SCN, 2, 1958, tabelul 2; în note pune la îndoială această descoperire, pe care o atribuie tezaurului de la Firtușu.

³⁶ B. Mitrea, SCIV, 17, 1966, 2, p. 425; Oct. Toropu, Drobeta, 1 (în curs de apariție).

Cristești (jud. Mureș)

În colecția lui O. Lukian din București se află un tezaur alcătuit din monede de bronz de la *Alexios III Comnenul*, achiziționat de colecționar în anul 1970³⁷.

Crușița? (jud. Timiș) (poate Crușivița, com. Sichevița)

În 1871 s-a găsit o monedă de aur de la *Focas*³⁸.

Cudalbi (jud. Galați)

Unul din locuitorii comunei a descoperit în 1931 un tezaur alcătuit din 28 monede de bronz de la *Anastasius* și *Justin I*³⁹. Monedele se aflau depuse într-un vas de lut acoperit cu o piatră. Iată repartitia lor: 13 AE *Anastasius*, (Wroth, 18, 28, 30, 36, 37, 40—42, 57; emisiuni din Constantinopol); 15 AE *Justin I* (Wroth, 16, 25, 32, 33, 40, 46, 60, 63; emisiuni: 12 AE din Constantinopol; 1 AE Nicomedia și 2 AE Cyzic).

Curtea de Argeș

Din săpăturile efectuate la Curtea de Argeș provin trei monede de bronz, emisiuni de la: *Ioan I Tzimisceș*, *Andronic II* și *Mihail IX* și *Teodor Angelos Ducas Comnenul*⁴⁰.

Dedulești (com. Mircea Vodă, jud. Brăila)

Din această localitate provine un tezaur, format din 50 monede de bronz bizantine, descoperit pe malul râului Buzău în anul 1940⁴¹. Monedele aparțin împăraților: 31 AE *Isaac II Angelos* (Wroth, 5, 6, 9); 19 AE *Alexios III* (Wroth, 7, 8, 10, 12).

Dobrușa (com. Zlătărei, jud. Vilcea)

Din această localitate provin următoarele monede bizantine: 1 AE *Justin II*; 1 AE *Leon VI*; 1 AE *Roman I* și 1 AE *Ioan Tzimisceș*⁴².

Dolhești (jud. Iași)

I. Prin anii 1881—1882 s-a găsit un tezaur cu circa 50—60 monede de aur din secolul al XI-lea, emisiuni de la *Vasile II* și *Constantin VIII*.

II. O altă descoperire s-a făcut tot la Dolhești, prin 1920, constând din 20 monede de aur bizantine, dintr-o perioadă care nu mai poate fi precizată⁴³.

Domnești (jud. Ilfov)

La cabinetul numismatic al Bibliotecii Academiei se află două monede de aur, una de la *Mauriciu Tiberiu*, iar cealaltă de la *Vasile II* și *Constantin VIII*⁴⁴.

Dorobanți (jud. Arad)

Într-un mormint descoperit la punctul „Fințina Porcilor” a apărut și o monedă de bronz de la *Anastasius*⁴⁵ (Wroth, 47, emis la Constantinopol).

³⁷ Informația o datorăm lui Oct. Lukian.

³⁸ I. Berkeszi, *Délmagyarország éremleletei*, Timișoara, 1907, 11; D. Csallány, *Acta Arch*, 2, 1952, p. 237.

³⁹ I. Dimian, *SCN*, 1, 1957, p. 190—191.

⁴⁰ O. Tafrafi, *RIAF*, 1922, p. 155; N. Constantinescu, *BMI*, 40, 1971, 3, p. 15.

⁴¹ I. Dimian, *SCN*, 1, 1957, p. 203.

⁴² Oct. Toropu, *op. cit.*, și comunicare prezentată la Consfătuirea arheologică. București, 1971.

⁴³ Const. Moisil, *BSNR*, 10, 1913, p. 63; idem, *BSNR*, 15, 1920, p. 78; vezi și Dan Teodor, *SCIV*, 19, 1968, 2, p. 239.

⁴⁴ B. Mitrea, *SCIV*, 14, 1963, 2, p. 472.

⁴⁵ *Ibidem*, 13, 1962, 1, p. 223.

Dorohoi (jud. Botoșani)

Prin împrejurimile orașului s-au descoperit câteva monede de bronz de la *Justinian* și *Heraclius*⁴⁶.

Drăgaica Gară (jud. Buzău)

La Institutul de arheologie (inv. 1198) se află un solidus de la *Justinian* găsit în 1961 la Drăgaica⁴⁷.

Făgăraș (jud. Brașov)

Cu ocazia unor lucrări agricole s-a descoperit un tezaur alcătuit din 60 de monede bizantine de bronz și billon, emise de *Alexios I* și *Ioan II Comnenul*. Dintre acestea, 17 piese au ajuns la Muzeul Brukenthal-Sibiu⁴⁸.

Fălticeni (jud. Suceava)

Prin împrejurimile orașului s-ar fi găsit monede bizantine de la *Justinian* și *Heraclius*⁴⁹.

Firtușu (com. Păuleni, jud. Harghita)

Pe platoul Firtușului s-a descoperit în 1831 un tezaur format din circa 300 monede de aur romane tirzii și bizantine timpurii. Dintre acestea s-au mai păstrat doar șapte exemplare la muzeul din Odorhei și încă unul la cel din Cluj⁵⁰. S-au identificat monede de la următorii împărați: *Aurelian*, *Theodosius*, *Honorius*, *Valentinian III*, 3 AE *Theodosius II*, *Marcian*, *Pulcheria*, *Leon*, *Zeno*, *Anastasius*, *Justin I*, *Justinian*, *Mauriciu Tiberiu*, *Heraclius* și *Heraclius Constantin*.

Frumoșeni (jud. Arad)

În timpul săpăturilor efectuate în 1948 s-au descoperit trei monede bizantine de bronz din secolul al XII-lea⁵¹.

Galați

Pe malul Dunării, împreună cu o serie de fragmente ceramice, s-a găsit în 1916 un grup, probabil tezaur⁵², de 12 monede de argint aparținând următorilor împărați bizantini: *Heraclius* și *Heraclius Constantin*, 3 AR (Wroth, 102); *Constans II*, 4 AR (Wroth, 85, 90); *Constantin IV*, 5 AR (Wroth, p. 316–7, nr. 25–26).

Găești (jud. Dîmbovița)

La cabinetul numismatic al Bibliotecii Academiei (inv. 1593 și 1655/204) se află patru monede de bronz și una de aur de la *Justinian I* (Wroth, 32, 33 și 185, emise la Constantinopol și Nikomedia). Monedele s-au găsit prin 1900, cu ocazia construirii unor case⁵³.

⁴⁶ Dan Teodor, SCIV, 21, 1970, 1, p. 113 (nota 90).

⁴⁷ B. Mitrea, SCIV, 14, 1963, 2, p. 472.

⁴⁸ K. Horedt, SCIV, 5, 1954, 3–4, p. 509; idem, *Contribuții la istoria Transilvaniei sec. IV–XIII*, București, 1958, p. 126 (în continuare se va cita *Contribuții* ...).

⁴⁹ Dan Teodor, SCIV, 21, 1970, 1, p. 113 (nota 90).

⁵⁰ A. Ferenczi, *Firtosvár aranyémelete Székelység*, I, 1934, nr. 7–8: idem, *Siebenbürgische Vierteljahrschrift*, 62, 1939, p. 59–78; K. Horedt, *Contribuții* ..., p. 105–106.

⁵¹ Studii, 2, 1949, 2, p. 92; I. Sabău, SCN, 2, 1958, p. 288.

⁵² I. Dimian, SCN, 1, 1957, p. 196–197.

⁵³ B. Mitrea, SCIV, 12, 1961, 1, p. 153; Oct. Iliescu, *Caiet selectiv*, 6, 1962, p. 308–309 (nr. 1032 și 1036–1038).

Giarmata (jud. Timiș)

În timpul unor lucrări de grădinărit făcute pe terenul C.A.P. s-a găsit un foliis de la *Justin II*⁵⁴ (Wroth, 148, emis Nikomedia).

Giurgiza (jud. Dolj)

Pe teritoriul comunei s-a descoperit cîte o monedă de bronz de la *Justin II* și *Tiberiu II Constantin*⁵⁵.

Giurgiu (jud. Ilfov)

În decursul timpului, pe teritoriul orașului și prin împrejurimi s-au descoperit următoarele monede bizantine: 1 AE *Ioan II Comnenul* (Wroth, 54, dar AE); 1 AE *Alexios III Comnenul*; 1 AV *Ioan III Vatatzes* (Wroth, 10); 1 AV *Mihail VIII Paleologul*⁵⁶.

Glina (jud. Ilfov)

La Institutul de arheologie (Inv. 1406) se află o monedă de aur de la *Vasile II* și *Constantin VIII*⁵⁷ (Wroth, 5).

Gropeni (jud. Brăila)

Pe malul Dunării, în anul 1934, s-a găsit întimplător, un vas de lut cu 47 monede de bronz bizantine⁵⁸, aparținînd: 10 AE *Justinian* (Wroth, 60, 62, 112, 190, 197, 235, 245, emise la Constantinopol, Nikomedia, Cyzic și Antiochia); 37 AE *Justin II* (Wroth, 37, 39, 42, 47, 51, 66, 70, 78, 89, 106, 108, 115, 123—4, 127, 132—3, 135, 137, 150, 152, 157, 161, 166, 182, 204, emise la Constantinopol, Nikomedia, Cyzic, Tessalonic și Antiochia).

Grumezoaia (jud. Vaslui)

Două monede de bronz de la *Focas* s-au descoperit pe teritoriul acestei comune⁵⁹.

Hoghiz—Cingra (jud. Brașov)

Prin împrejurimile celor două localități s-au găsit mai multe monede antice, printre care și un solidus și o monedă de bronz de la *Mauriciu Tiberiu*⁶⁰. Nu se cunosc amănunte.

Horga (com. Epurenii, jud. Vaslui)

Din această localitate provin trei monede bizantine; 1 AE *Justinian I*; 1 AE *Justin II* și 1 AE *Constantin X Ducas*⁶¹.

Horgești (jud. Bacău)

Pe teritoriul acestei localități s-a găsit în 1968 un tezaur alcătuit din circa 40 monede bizantine de bronz emisiuni de la *Justin I* și pînă la *Mauriciu Tiberiu*. Tezaurul, încă nepublicat, se află la muzeul din Bacău. Monedele erau depuse într-un vas de bronz, împreună cu alte obiecte⁶².

⁵⁴ B. Mitrea, SCIV, 18, 1967, 1, p. 201.

⁵⁵ Oct. Toropu, *op. cit.*

⁵⁶ Gh. Rădulescu și M. Ionescu, SCN, 1, 1957, p. 466; Oct. Iliescu, Caiet selectiv, 4, 1962, p. 357—358 (nr. 493—494); idem, RRH, 4, 1965, p. 342; Institutul de arheologie, inv. nr. 612.

⁵⁷ B. Mitrea, SCIV, 20, 1969, 1, p. 171.

⁵⁸ I. Dimian, SCN, 1, 1957, p. 193—194.

⁵⁹ Informație de la prof. Ghenuță Coman.

⁶⁰ M. J. Ackner, *Mitteilungen der k.k. Central-Commission zur Erforschung u. Erhaltung der Baudenkmale*, 1, 1856 (45); K. Horedt, *Contribuții . . .*, p. 106 și SCIV, 7, 1956, 3—4, p. 398.

⁶¹ Informație de la prof. Ghenuță Coman; idem, MemAntiq, 3, 1971, p. 484.

⁶² Ziarul România Liberă, XXVI, 1968, nr. 7360, din 20 ian. 1968, p. 3; B. Mitrea, SCIV, 20, 1969, 1, p. 171; Dan Teodor, SCIV, 21, 1970, 1, p. 113.

Hunedoara

Într-un cimitir din epoca arpadiană s-a găsit și o monedă de bronz găurită și folosită ca podoabă ⁶³.

Huși (jud. Vaslui)

Prin împrejurimile orașului s-au găsit monede din vremea lui *Justin* și *Heraclius*. Nu se cunosc alte date, în afara acestei informații generale ⁶⁴.

Iași

După informația lui Al. Andronic, pe teritoriul orașului s-ar fi găsit o monedă de aur de la *Justinian I* ⁶⁵.

Insula Banului

În cuprinsul insulei s-a găsit o monedă de bronz de la *Tiberiu II Constantin* ⁶⁶.

Leu (jud. Dolj)

Pe teritoriul comunei se semnalează descoperirea unei monede de bronz de la *Justinian I* ⁶⁷.

Malu (jud. Ilfov)

În malul surpat al Dunării s-a găsit în 1946, într-un vas de lut, un tezaur de monede de bronz concav-convexe, din epoca *Comnenilor*. Cele mai multe monede s-au împrăștiat printre muncitori și locuitori din Giurgiu. Trei din acestea au fost păstrate de Maria Regeni ⁶⁸.

Manoleasa (jud. Botoșani)

Prin anii 1783—1785 s-a descoperit un hyperper de aur de la *Manuel I* ⁶⁹ (Wroth, II, nr. 4—5).

Mediaș (jud. Sibiu)

Se menționează descoperirea următoarelor monede bizantine: 1 AE *Tiberiu III* (Wroth, II, 8); 1 AE *Ioan Tzimisces* (Goodacre, p. 214/4); 1 AE *Constantin X Ducas* ⁷⁰ (Goodacre, p. 247/6).

Merișanii (jud. Teleorman)

Într-o colecție particulară se află 1 AV de la *Ioan III Ducas Vatatzes* ⁷¹.

Miroslava (com. Uricani, jud. Iași)

Într-o așezare de tip Dridu s-a descoperit în 1968 o monedă de bronz de la *Roman III Argyros* ⁷².

⁶³ DolgCluj, 2, 1911; M. Roșka, DolgCluj, 1913, p. 166—190; cf. și I. Sabău, SCN, 2, 1958, p. 289.

⁶⁴ Dan Teodor, SCIV, 21, 1970, 1, p. 113 (nota 90).

⁶⁵ M. Petrescu Dimbovița, RRH, 6, 1967, 2, p. 185 și nota 29; cf. și B. Mitrea, SCIV, 19, 1968, 2, p. 181.

⁶⁶ Oct. Toropu, *op. cit.*

⁶⁷ *Ibidem.*

⁶⁸ B. Mitrea, SCIV, 20, 1969, 1, p. 171.

⁶⁹ Oct. Iliescu, Caiet selectiv, 10, 1964, p. 319 (196).

⁷⁰ I. Dimian, SCN, 1, 1957, p. 197; K. Horedt, *Contribuții . . .*, p. 106; Eug. Chirilă, V. Lucăcel, V. Pepelea și G. Togan, ActaMN, 4, 1967, p. 459.

⁷¹ B. Mitrea, SCIV, 16, 1965, 3, p. 417.

⁷² Idem, SCIV, 20, 1969, 1, p. 171; Dan Teodor, SCIV, 21, 1970, 1, p. 120.

Mtrșani (jud. Dolj)

Pe teritoriul comunei s-a găsit 1 AE *Justinian I*⁷³.

Moigrad — Porolissum

În colecția Dr. Al. Culcer din Cluj se află o monedă de bronz de la *Ioan Tzimisces*, cu reversul surfrapat în timpul lui *Mihail IV*⁷⁴ (Wroth, II, p. 497, nr. 6—10).

Movileni (jud. Galați)

Pe malul stîng al Siretului s-a descoperit în 1938 un tezaur cu monede bizantine, alcătuit din 26 piese de bronz, depuse într-un vas de lut⁷⁵. Pe împărați ele se repartizează astfel: 11 AE *Tiberiu II Constantin* (Wroth, 37, 54, 67, 107, emise: 4 AE la Constantinopol, 3 AE la Antiochia și 4 AE la Nikomedia); 15 AE *Mauriciu Tiberiu* (Wroth, 49, 63, 146, 181, emise: 10 AE la Constantinopol, 4 AE la Cyzic și 1 AE la Antiochia).

Murgeni (jud. Vaslui)

Recent s-a descoperit la punctul „Ilișoia” o monedă de bronz de la *Nichifor III Botaniatul* și o alta, tot de bronz, din epoca *Comnenilor*, la locul numit „Oița”⁷⁶.

Neajlovul (fost Babele, jud. Ilfov)

În arhiva Inst. arheologie (Dosar 1886) se păstrează informația că în fosta comună Babele s-a găsit o monedă de bronz de la *Justin I*.

Novaci (jud. Ilfov)

În anul 1959 Inst. arheologie a achiziționat un lot de monede, printre care și câteva emisiuni bizantine, cu specificația că s-au descoperit pe teritoriul comunei Novaci. Este vorba de: 2 AE *Mihail VII* (Thompson, p. 114, cls. H); 2 AV *Ioan III Vatatzes*⁷⁷ (Wroth, Ioan II Comnenul).

Odorhei—Împrejurimi (jud. Harghita)

La Muzeul din Budapesta se află o imitație a unei monede de aur bizantine, datînd probabil din secolul al VII-lea⁷⁸.

Ologeni (jud. Prahova)

Institutul de arheologie (inv. 1070) a primit, ca donație de la R. Brezeanu, o monedă de bronz de la *Manuel I Comnenul* (Wroth, 34) găsită după primul război mondial în partea de nord-vest a satului pe malul vechii albie a râului Ialomița⁷⁹.

Ottenița (jud. Ilfov)

De pe teritoriul orașului provine o monedă de bronz de la *Heraclius*⁸⁰.

⁷³ Oct. Toropu, *op. cit.*

⁷⁴ Al. Culcer și I. Winkler, *ActaMN*, 7, 1970, p. 545—546.

⁷⁵ I. Dimian, *SCN*, 1, 1957, p. 194—195.

⁷⁶ Informație de la prof. Ghenuță Coman.

⁷⁷ C. Preda, *SCN*, 3, 1960, p. 474—475; B. Mitrea, *SCIV*, 11, 1960, 1, p. 193.

⁷⁸ Ö. Gohl, *NumKözl*, 13, 1914, p. 22; K. Horedt, *Contribuții . . .*, p. 106; idem, *SCIV*, 7, 1956, 3—4, p. 398.

⁷⁹ B. Mitrea, *SCIV*, 21, 1970, 2, p. 346 (92).

⁸⁰ Oct. Iliescu, *Studii*, 5, 1952, p. 181.

Orlea (jud. Olt)

Pe teritoriul comunei s-au găsit următoarele monede bizantine : 3 AE *Justinian* ; 7 AE *Justin II* ; 4 AE *Mauriciu Tiberiu* ; 1 AE *Ioan I Tzimisceș* ; 1 AE *Roman III* ; 1 AE *Mihail IV* ; 1 AE *Constantin IX* (Wroth, 26) ; 1 AE *Alexios I Comnenul*⁸¹ ?

Orșova—Dierna (jud. Mehedinți)

Printre monedele descoperite în această localitate se menționează și monede bizantine de la *Justinian*, *Mauriciu Tiberiu* și *Vasile II*⁸².

Orfîșoara (jud. Timiș)

Pe teritoriul acestei localități s-au găsit două monede de aur, emisiuni ale împăraților *Constans* și *Constantin IV Pogonatul*. Nu se cunosc alte amănunte⁸³.

Ostrovl Mare (jud. Mehedinți)

Din această localitate provine o monedă de bronz de la *Justinian* (Wroth, 61) și alta de la *Mauriciu Tiberiu* (Wroth, 133). Cu prilejul descoperirii necropolei antice au apărut și trei monede de bronz din epoca *Comnenilor*, la care se mai adaugă încă una de la *Andronic II Paleologul*⁸⁴ (Wroth, II, p. 617, nr. 11).

Otopeni—București

Institutul de arheologie a intrat în posesia unei monede de bronz de la *Justinian*⁸⁵ (Wroth, 50).

Oțeleni (com. Deleni, jud. Vaslui)

În cuprinsul tezaurului cu monede tăărăști descoperit în 1951 s-au găsit și două monede bizantine de aur (hyperperi) de la *Ioan III Ducas Vatatzes*⁸⁶ (Wroth, p. 211, nr. 9).

Pecica (jud. Arad)

Pe teritoriul acestei comune s-a găsit un solidus emis în vremea lui *Justinian* ; în săpăturile efectuate în 1900, în cimitirul medieval a apărut o monedă de bronz de la *Ioan II Comnenul*⁸⁷.

Perișoru (jud. Dolj)

O monedă de bronz de la *Justinian I* s-a găsit în această localitate⁸⁸.

Piatra Neamț

Fără indicații suplimentare, se vorbește despre descoperirea unei monede de la *Justinian*⁸⁹.

⁸¹ B. Mitrea, SCIV, 14, 1963, 2, p. 474 ; idem, SCIV, 17, 1966, 2, p. 425—426 ; I. Winkler și C. Băloi, ActaMN, 8, 1971, p. 165 și 171.

⁸² I. Berkeszi, *Délmagyarország éremleletei*, Timișoara, 1907, p. 29—31 ; D. Csallány, Acta Arch, 2, 1952, p. 238 ; cf. și I. Sabău, SCN, 2, 1958, p. 292.

⁸³ I. Berkeszi, *loc. cit.* ; D. Csallány, *loc. cit.*

⁸⁴ D. Berciu, *Materiale*, 1, 1953, p. 589—691 ; B. Mitrea, nota de inv. nr. 1127 de la Institutul de arheologie ; cf. și Al. Bărcăcilă, SCN, 1, 1957, p. 419, 421.

⁸⁵ Nota de inv. nr. 686, întocmită de B. Mitrea, la Institutul de arheologie.

⁸⁶ N. Zaharia, SCIV, 6, 1955, 3—4, p. 909 ; Oct. Iliescu, ArhMold, 2—3, 1964, p. 363—405.

⁸⁷ NumkKözl, 13, 1914, p. 22 ; cf. D. Csallány, *loc. cit.* ; Dömötör László, *Raport asupra săpăturilor făcute la Pecica*, păstrat în arhiva Muzeului din Arad ; cf. I. Sabău, SCN, 2, 1958, p. 292.

⁸⁸ Oct. Toropu, *op. cit.*

⁸⁹ I. Minea, BSNR, 81—82, 1933—1934, p. 108.

Pietroasele (jud. Buzău)

Din această localitate provine o monedă de aur de la *Ioan III Ducas Vatatzes*⁹⁰ (Wroth, 1—24).

Pietroiu (jud. Ialomița)

Pe plaja brațului Borcea, în fața satului, un elev a găsit și apoi a predat Muzeului de istorie din Călărași, două monede de bronz de la *Constantin IX*⁹¹.

Pipera—București

Două monede de bronz bizantine una timpurie și alta târzie, au fost aduse de D. V. Rosetti în 1953 la Institutul de arheologie⁹².

Piua Pietrii (jud. Ialomița)

Din această localitate⁹³ provin: 4 AE de la *Justinian*; 1 AR *Heraclius* și *Tiberiu?* (Sabatier, II, pl. 34); 2 AR *Constantin IV Heraclius* și *Tiberiu III* (Sabatier, II, pl. 34); 2 AR *Constantin IV Heraclius* și *Tiberiu III* (Sabatier, II, pl. 35, nr. 17); Sabatier, II pl. 57/16); 1 AE *Nichifor Botaniatul*; 3 AE *Ioan I Comnenul?*; 1 AE *Manuel I Comnenul*; 1 AR *Isaac II Angelos* (Sabatier, II, pl. 57/16).

Plumbuila (com. Tămădău) jud. Ilfov

În această localitate s-ar fi descoperit în 1944 un tezaur? cu monede de bronz din secolul al VI-lea. Câteva exemplare se află la Muzeul din Focșani⁹⁴.

Poiana—Dulcești (jud. Neamț)

În timpul săpăturilor arheologice efectuate în 1963 de Gh. Bichir s-a găsit și o monedă de bronz de la *Justinian*⁹⁵ (Wroth, 163).

Popești (jud. Ilfov)

La Institutul de arheologie se află o monedă de bronz de la *Mauriciu Tiberiu* (Wroth, 70) găsită la Popești⁹⁶.

Priseaca (jud. Olt)

În 1965 s-a descoperit la Priseaca un tezaur alcătuit din 141 monede bizantine de argint datînd din secolul al VII-lea. Monedele se aflau depuse, împreună cu doi cercei, tot de argint, într-un vas de lut, toate intrate în colecțiile Muzeului de istoric din Slatina⁹⁷. Pe împărați monedele se repartizează astfel: 8 AR *Constans II* (Wroth, I, 87, 90, emise la Constantinopol); 133 AR *Constantin IV* (Wroth, II, 23, 25 și necunoscute, emise la Constantinopol).

⁹⁰ O. Iliescu, SCN, 2, 1958, p. 455.

⁹¹ B. Mitrea, SCIV, 21, 1970, 2, p. 346; A. Atanasiu, SCN, 5, 1971, p. 390.

⁹² Nota de inventar nr. 347 de la Institutul de arheologie, semnată de B. Mitrea.

⁹³ Mina Pauker, CNA, 19, 1945, p. 53.

⁹⁴ B. Mitrea, SCIV, 23, 1972, 1, p. 146.

⁹⁵ Nota de inv. 1260 de la Institutul de arheologie; B. Mitrea, SCIV, 16, 1965, 3, p. 617.

⁹⁶ Nota de inv. 354 de la Institutul de arheologie, întocmită de B. Mitrea.

⁹⁷ M. Butoi, Studii și comunicări — Muzeul Pitești, 1, 1968, p. 97—104.

Prundu (jud. Ilfov)

La școala elementară din com. Greaca se află o monedă de bronz de la *Mauriciu Tiberiu*, emisă la Cyzic și o alta, tot de bronz din secolele XI—XII, ambele descoperite pe teritoriul comunei Prundu⁹⁸.

Racovița (com. Mărgăritești, jud. Olt).

La cabinetul num. al Bibliotecii Academiei (inv. 723) se află o monedă de bronz de la *Ioan Tzimisceș* și cîțiva „perperi de argint incerți” provenind de la Racovița⁹⁹.

Răcari—Saldac (jud. Dolj)

În cuprinsul castrului și prin împrejurimile acestuia s-au găsit mai multe monede romane precum și o monedă de bronz de la *Justin I*¹⁰⁰.

Rădăuți (jud. Suceava)

Pe teritoriul orașului s-au descoperit două monede de bronz, una de la *Justin I* și cealaltă de la *Roman III Argyros*. (Ambele monede vor fi publicate de I. Mitrea, *Carpica*, 5, 1972).

Reșca (jud. Olt)

Din această localitate provine o monedă bizantină de bronz de la *Justinian* (emisă la Tessalonic) aflată în colecția arh. Nițulescu. Tot de la Reșca provine și un solidus tot de la *Justinian I*, găsit în 1970. Acum se află la Muzeul din Slatina¹⁰¹.

Rturenii (jud. Vâlcea)

Pe teritoriul comunei s-a găsit o monedă de bronz de la *Justin II* (Wroth, 133, emisă la Nicomedia) și încă una, la fel de bronz, de la *Constantin IX*, surfrapată peste o emisiune a lui *Mihail IV*¹⁰² (Wroth, 14, Constantin X).

Roiștea—Țimburești (jud. Dolj)

Între cele două localități s-a descoperit un follis de la *Justinian I*, emis la Antiochia¹⁰³ (554/5, tip Bellinger, *Dumbarton*, nr. 244 b).

Roșiorii de Vede (jud. Teleorman)

În 1930, la punctul „Drumul Sudului”, s-a descoperit o monedă de bronz de la *Roman III*¹⁰⁴

Rupea—Hoghiz (jud. Brașov)

În apropierea celor două localități s-au găsit mai multe monede romane tirzii, precum și o monedă de bronz de la *Mauriciu Tiberiu*¹⁰⁵.

⁹⁸ Eug. Comșa, *SCIV*, 5, 1954, 3—4, p. 586—587.

⁹⁹ I. Dimian, *SCIN*, 1, 1957, p. 200.

¹⁰⁰ D. Tudor, *Oltina romană*, p. 246.

¹⁰¹ B. Mitrea, *SCIV*, 14, 1963, 2, p. 474; M. Butoi, *RevMuz*, 4, 1971, p. 326—327.

¹⁰² Oct. Iliescu, *SCN*, 2, 1958, p. 453—455.

¹⁰³ Informație Gh. Popilian (Craiova); cf. și B. Mitrea, *SCIV*, 23, 1972, 1, p. 146.

¹⁰⁴ B. Mitrea, *SCIV*, 16, 1965, 3, p. 618.

¹⁰⁵ M. Ackner, *op. cit.* p. 155; K. Horedt, *Materiale*, 1, 1953, p. 786; vezi și *SCIV*, 1, 1950, 1, p. 124.

Satu Nou, (com. Pocreaca) jud. Iași

Pe teritoriul satului s-a descoperit în 1966 o monedă de bronz de la *Leon VI Filozoful*¹⁰⁶.

Săbel (jud. Mureș)

La Cabinetul numismatic al Muzeului din Cluj (inv. 48/1907) se află o monedă de aur de la *Focas* despre care se spune că provine din com. Săbed¹⁰⁷.

Sălcuța—Calopăr (jud. Dolj)

În zona celor două localități s-a descoperit o monedă de bronz de la *Theofil*¹⁰⁸.

Sărățeni (com. Schineni, jud. Vaslui)

Din această localitate provin două monede de bronz: 1 AE *Justin I* și 1 AE *Roman III Argyros*¹⁰⁹.

Sebeș (jud. Alba)

Pe teritoriul Sebeșului¹¹⁰ se semnalează descoperirea următoarelor monede bizantine: 1 AE *Justinian* (Wroth, 257, emisă la Cyzic), găsită în 1965, într-o grădină, acum la muzeul local; 1 AE *Justin II* (Wroth, 42, emisă la Constantinopol); 1 AE *Tiberiu II Constantin* (Wroth, 67).

Sincrăeni (jud. Harghita)

În cuprinsul unui bordei descoperit în săpăturile din anul 1954 a apărut și o monedă de bronz tăiată emisă în vremea lui *Isaac II Angelos*¹¹¹.

Snicolaul Mare (jud. Timiș)

Se păstrează o indicație generală despre descoperirea unei monede de bronz de la *Justinian I*. Tot aici s-ar fi găsit și o monedă de argint de la *Heraclius*¹¹².

Sinpetru German (jud. Arad)

Într-un mormint avaric descoperit în 1958 la punctul „Magazie” s-a găsit o monedă de aur de la *Heraclius* și *Heraclius Constantin*¹¹³.

Sintandrei (jud. Bihor)

În 1912 s-a găsit un tezaur alcătuit din 171 denari emiși în vremea regelui *Ladistau I*, alături de care este semnalată și prezența unui solidus de la *Constantin IX Monomahul*¹¹⁴.

Sitnești (jud. Botoșani)

Se păstrează informația despre descoperirea unei monede de bronz de la *Justinian*¹¹⁵, (Wroth, 208, emisă la Nicomedia).

¹⁰⁶ B. Mitrea, SCIV, 19, 1968, 1, p. 182; Dan Teodor, SCIV, 19, 1968, 2, p. 240; și SCIV, 21, 1970, 1, p. 120.

¹⁰⁷ K. Horedt, SCIV, 7, 1956, 3—4, p. 398.

¹⁰⁸ Informație Gh. Popilian (Craiova); Oct. Toropu, *op. cit.*; cf. și B. Mitrea, SCIV, 23, 1972, 1, p. 146.

¹⁰⁹ Dan Teodor, SCIV, 19, 1968, 2, p. 240 și SCIV, 21, 1970, 1, p. 120 (fig. 9/10—a—b); cf. și Ghenuță Coman, SCIV, 20, 1969, 2, p. 310 (fig. 16/1).

¹¹⁰ I. Raica și I. Aldea, *Apulum*, 6, 1967, p. 626—628.

¹¹¹ C. Preda, *Materiale*, 6, 1959, p. 853.

¹¹² I. Berkeszi, *op. cit.*, 38; B. Mitrea, SCIV, 23, 1972, 1, p. 146.

¹¹³ E. Dörner, SCIV, 11, 1960, 2, p. 425.

¹¹⁴ NumKözl, 11, 1912, p. 141; Const. Moisil, BSNR, 15, 1920, p. 81.

¹¹⁵ B. Mitrea, SCIV, 14, 1963, 2, p. 474.

Streza—Clrjișoara—Scorei (jud. Sibiu)

În zona dintre cele două comune s-a găsit în 1892 un tezaur cu obiecte de argint, alături de care se afla și o monedă de argint de la *Ioan II Comnenul*¹¹⁶.

Suceava

Pe teritoriul orașului s-a găsit o monedă de bronz de la *Roman III Argyros*¹¹⁷.

Șeica Mică (jud. Sibiu)

Pe malul stîng al Tirnavei Mari, în fața comunei Micăsasa, s-a găsit în 1956 un tezaur de circa 80—100 monede de aur de la *Theobosius I* și pînă la *Justin I*, Monedele bizantine sînt reprezentate doar prin cîte un exemplar de la *Anastasius* și *Justin I*¹¹⁸.

Seitin (jud. Arad)

Din această localitate provine o monedă de aur de la *Heraclius*¹¹⁹, descoperită în 1966.

Șendreni (jud. Galați)

În săpăturile efectuate în anul 1961 a apărut o monedă de bronz de la *Roman III Argyros*¹²⁰.

Ștefănești (jud. Vâlcea)

La Institutul de arheologie a fost adusă de prof. C. Grigore o monedă de aur de la *Ioan II Comnenul* sau *Ioan III Vatatzes*, cu indicația că s-a găsit la Ștefănești¹²¹ în 1964.

Șuletea (jud. Vaslui)

Din această localitate provine o monedă de bronz de la *Constantin IX Monomahul*¹²².

Tecuci (jud. Galați)

Se păstrează indicația vagă că prin împrejurimile Tecuciului s-au găsit monede bizantine din secolele VI—VII, de la *Justinian* la *Heraclius* și din secolele X—XI, printre care se remarcă emisiuni de la *Ioan Tzimisceș* și *Roman III*¹²³.

Tega (jud. Buzău)

Pe teritoriul comunei s-a găsit o monedă de aur de la *Mihail VII Ducas*¹²⁴.

Teremia Mare (jud. Timiș)

Pe teritoriul acestei localități s-a descoperit un tezaur format din 130 monede de bronz bizantine concave, dintre care 37 AE emisiuni de la *Ioan II Comnenul* (Sabatier, LIX, 6);

¹¹⁶ ArchÉrt, 17, p. 243 și urm.; RIR, 16, 1946, p. 30; K. Horedt, SCIV, 5, 1954, 3—4, p. 508.

¹¹⁷ M. Matei, *Contribuții la istoria orașului Suceava*, București, 1963, p. 33; Dan Teodor, SCIV, 21, 1970, 1, p. 120.

¹¹⁸ C. Goos, AVSL, 13, 1876, p. 336; Const. Moisil, BSNR, 18, 1923, p. 91; D. Protase, *Problema continuității în Dacia în lumina arheologiei și numismaticeii*, București, 1966, p. 169.

¹¹⁹ B. Mitrea, SCIV, 23, 1972, 1, p. 146.

¹²⁰ I. Nestor, RRH, 3, 1964, 3, p. 414, atribuie această monedă lui Mihail IV.

¹²¹ B. Mitrea, SCIV, 19, 1968, 1, p. 182; Dan Teodor, Danubius, 1, 1967 p. 130 (fig. 4); idem, SCIV, 21, 1970, 1, p. 120 (fig. 9/a—b).

¹²² Ghenuță Coman, MemAntiq, 3, 1971, p. 490.

¹²³ Dan Teodor, SCIV, 21, 1970, 1, p. 113 (nota 90) și p. 120 (fig. 9).

¹²⁴ I. Dimian, Muzeul regional Ploiești. Din activitatea muzeelor noastre, 1, 1956, p. 82—86.

14 AE *Manuel Comnenul* (Sabatier, LVI, 2, 6) și restul de monede nedeterminabile, dar tot din epoca *Comnenilor*¹²⁵.

Tichilești (jud. Brăila)

O monedă de argint de la *Leon IV Cazarul* (Wroth, II, p. 394, nr. 7) s-a găsit în 1936 pe teritoriul comunei¹²⁶.

Timișoara

În 1923 s-a găsit la punctul „Pădurea Veche” un follis de la *Justinian*, iar în 1965 o monedă de bronz din secolul al VI-lea. Într-o grădină din oraș s-a găsit în 1869 o monedă de bronz de la *Manuel I Comnenul*?; în 1966, în cimitirul eroilor, a fost descoperită o monedă de bronz de la *Constantin VII* și *Zoe*¹²⁷, (Wroth, II, p. 452, tip 1).

Trgul Ocna (jud. Bacău)

La Institutul de arheologie a fost adusă spre identificare de către C. Nalboc din Tg. Ocna, o monedă de bronz de la *Justinian*, emisă la Cyzic, cu indicația că ar proveni din împrejurimile orașului. Moneda făcea parte din colecția Dr. Iacobovici din aceeași localitate.

Turnu Severin

Pe teritoriul actualului oraș și printre ruinele vechii cetăți Drobeta s-au descoperit următoarele monede bizantine: 2 AE *Anastasius* 4 AE *Justin I*; 7 AE *Justinian I*; 1 AE *Justin II*; 2 AE *Tiberiu II Constantin*; 3 AE *Mauriciu Tiberiu*; 2 AE *Leon VI*?; 4 AE secolele XI–XII¹²⁸ (nedeterminate).

Țibucani (jud. Neamț)

În urmă cu câțiva ani s-a găsit în localitate un follis de la *Justinian*¹²⁹ (Bellinger, *Dumbarton*, p. 87, nr. 40, a).

Țințăreni (jud. Gorj)

Cu prilejul săpăturilor efectuate în 1905 de Gr. Tocilescu s-a descoperit un follis de la *Mauriciu Tiberiu* surfrapat la Constantinopol în vremea lui *Focas*. Moneda aparținea colecției generalului Sever Pretorian și a fost comunicată în 1965, de Dr. E. Răzmeriță, la Societatea numismatică¹³⁰.

Unirea (fost Șocariciu, jud. Ialomița)

Pe malul de vest al brațului Borcea, în anul 1936, s-a descoperit în apropierea fostei comune Șocariciu, un tezaur alcătuit din 32 monede bizantine de bronz din secolul al VI-lea intrat în colecția lui I. Dimian din București¹³¹. Pe împărați ele se repartizează astfel: 22 AE *Justin II* (Wroth, 34, 53, 56, 59, 62, 72, 87, 106, 108, 117, 120, 122, 130, 131, 134, 138, 168, 210 emise: 9 AE la Constantinopol, 4 AE la Nicomedia, 7 AE Thessalonic, 1 AE Antiochia și 1 AE Cyzic); 5 AE *Tiberiu II Constantin* (Wroth, 28, 44, 45, 95, emise: 4 AE la

¹²⁵ Ö. Gohl, *NumKözl*, 7, 1908, p. 171; Const. Moisil, *BSNR*, 15, 1920, p. 80.

¹²⁶ I. Dimian, *SCN*, 1, 1957, p. 197.

¹²⁷ I. Berkeszi, *op. cit.*, p. 41; I. Sabău, *SCN*, 2, 1958, p. 296; B. Mitrea, *SCIV*, 17, 1966, 2, p. 427; idem, *SCIV*, 18, 1967, 1, p. 202.

¹²⁸ Al. Bărcăcilă, *Materiale*, 5, 1959, p. 775; Oct. Toropu, *op. cit.*

¹²⁹ Dan Teodor, *SCIV*, 21, 1970, 1, p. 113; B. Mitrea, *SCIV*, 21, 1970, 2, p. 346.

¹³⁰ B. Mitrea, *SCIV*, 17, 1966, 2, p. 424, publică moneda sub voce *Argetoaia*.

¹³¹ I. Dimian, *SCN*, 1, 1957, p. 413–416.

Constantinopol și 1 AE la Antiochia); 5 AE *Mauriciu Tiberiu* (Wroth, 75, 139, emise: 1 AE la Constantinopol și 4 AE la Nicomedia).

Valea Stanciului (com. Bîrza, jud. Dolj)

Pe teritoriul satului s-a găsit o monedă de bronz de la *Justin II*¹³².

Variaș (jud. Timiș)

Se pare că pe teritoriul comunei s-au găsit mai multe monede de aur bizantine, poate un tezaur, dar informații sigure se păstrează doar despre o monedă de aur de la *Manuel I Comnenul*¹³³.

Vaslui (împrejurimi)

Se păstrează o informație generală după care prin împrejurimile orașului s-ar fi descoperit monede bizantine de bronz de la *Justinian* și *Heraclius*¹³⁴.

Vădaș (com. Neaua jud. Mureș)

Pe teritoriul acestei localități s-a descoperit un tezaur monetar din care au ajuns la Muzeul din Budapesta: 49 denari romani republicani, 3 denari romani de la Augustus, o imitație de aur din epoca constantiniană și cîte o monedă de aur de la împărații: *Constantin II*, *Valens*, *Arcadius*, *Justinian* și *Heraclius* (Heraclius Constantin și Heraclionos). Tot din această localitate mai provin două monede de argint de la *Leon Filozoful* și *Roman IV*, dar, se pare că nu au nimic de-a face cu tezaurul¹³⁵.

Vădăstrița (jud. Olt)

În această localitate s-a găsit o monedă de aur de la *Justin I*¹³⁶.

Vărbilău (jud. Prahova)

Din această localitate provin două monede bizantine de bronz din epoca *Comnenilor*, una dintre ele aparținînd lui *Manuel I Comnenul*¹³⁷ (Wroth, II, 574, tip 2).

Veșel (jud. Hunedoara)

Se menționează descoperirea unei monede bizantine de plumb (sic) probabil secolele X—XII¹³⁸ (tip Sabatier, pl. 44—47).

Voila (jud. Brașov)

În 1950 s-a descoperit o monedă de bronz de la *Constantin V* și *Leon IV*¹³⁹ (Wroth, II, 381, tip 2).

Voinești (com. Obîrșeni, jud. Vaslui)

Pe teritoriul satului Voinești¹⁴⁰ s-a descoperit în 1945 un tezaur format din 34 monede bizantine de bronz de la următorii împărați: 7 AE *Focas* (Wroth, 44, 50, 55, 84, 103, emise:

¹³² Oct. Toropu, *op. cit.*

¹³³ I. Berkeszi, *op. cit.*, p. 45; I. Sabău, SCN, 2, 1958, p. 297.

¹³⁴ Dan Teodor, SCIV, 21, 1970, 1, p. 113 (nota 90).

¹³⁵ L. Réthy, ArchÉrt, 12, 1892, p. 188; M. Roșka, *Repertorium.*, p. 295, 1; K. Horedt, *Contribuții* . . . , p. 106—107; idem, SCIV, 7, 1956, 3—4, p. 398.

¹³⁶ Oct. Toropu, *op. cit.*

¹³⁷ B. Mitrea, SCIV, 11, 1960, 1, p. 193.

¹³⁸ I. Winkler, SCN, 2, 1958, p. 409.

¹³⁹ I. Dimian, SCN, 1, 1957, p. 197.

¹⁴⁰ *Ibidem*, p. 196.

4 AE Ia Constantinopol, 2 AE la Cyzic și 1 AE Antiohia); 11 AE *Heraclius* (Wroth, 190, 229, 255, 279, 283, 284, 361, 359, emise : 1 AE la Constantinopol, 1 AE Nicomedia, 1 AE la Cyzic, 6 AE Ia Alexandria și 2 AE la Carthagina); 8 AE *Heraclius* și *Heraclius Constantin* (Wroth, I, p. 198—212, nr. 168, 206 și parte rebătute, emise : 6 AE la Constantinopol și 1 AE la Thessalonic); 1 AE *Heraclius Heraclius Constantin* și *Martina* (Wroth, p. 206, emisă la Constantinopol); 7 AE *Constans II* (Wroth, I, p. 269—305, nr. 311, 332, 371, emise : 4 AE la Constantinopol, 2 AE Carthagina și 1 AE în Sicilia).

Voiniceni (jud. Mureș)

La Muzeul de istorie din Cluj (inv. 48/1907) se află o monedă de aur de la *Focas* (Sabatier, 225) descoperită întâmplător pe teritoriul acestei comune¹⁴¹.

Zimnicea (jud. Teleorman)

În zona cetății getice a apărut cîte o monedă de bronz de la *Mauriciu Tiberiu* (Tolstoi, p. 524, nr. 84) și de la *Roman III* (Thompson). Tot la Zimnicea s-a descoperit și un mare lezaur alcătuit din circa 2 000 monede de bronz și billon din epoca *Comnenilor*¹⁴². Nu se cunosc amănunte.

Zimnicele (com. Năsturelu) jud. Teleorman.

Din această localitate provin două monede bizantine de argint de la *Mihail VII Ducas*¹⁴³ găsite în anul 1969 (Wroth, p. 553, tip. IV).

Ilașeg (regiune)

Din această zonă provine o monedă de aur de la *Zeno Isauricus*¹⁴⁴ (Sabatier, I, p. 138, 1),

Moldova de sud

La Muzeul din Tecuci se află cîteva monede de la *Ioan Tzimisces* și *Roman IV*, provenind din sudul Moldovei¹⁴⁵.

Oltenia (regiune)

În cuprinsul Olteniei, în localități rămase necunoscute, s-au descoperit următoarele monede bizantine¹⁴⁶ : un solidus de la *Justinian* aflat acum la Cab. num. al Bibl. Academiei; o monedă de bronz de la *Heraclius*, păstrată în colecția col. I. Rădulescu din Craiova : 1 AE *Teofil* (Wroth, 18); 1 AE *Ioan Tzimisces*; 1 AE *Vasile II*; 5 AV *Ioan III Vatatzes*.

Prahova (județul)

În vechile colecții ale Institutului de arheologie se află o monedă de bronz de la *Leon VI*¹⁴⁷.

¹⁴¹ K. Horedt, *Contribuții ...*, p. 107.

¹⁴² Const. Moisil, BSNR, 10, 1913, p. 21; B. Mitrea, SCIV, 16, 1965, 2, p. 255; idem, SCIV, 18, 1967, 1, p. 202.

¹⁴³ Monedele se află la Muzeul din Alexandria, inv. 1459; informația o datorăm lui Cornel Beda (Alexandria).

¹⁴⁴ I. Winkler, SCN, 3, 1960, p. 455.

¹⁴⁵ Dan Teodor, SCIV, 21, 1970, 1, p. 120.

¹⁴⁶ Ramuri, 39, 1943, p. 272; B. Mitrea, SCIV, 14, 1963, 2, p. 474 și SCIV, 18, 1967, 1, p. 201; idem, SCIV, 21, 1970, 2, p. 343; a se vedea și nota de inv. 1327 de la Institutul de arheologie.

¹⁴⁷ Nota de inv. 654 de la Institutul de arheologie, întocmită de B. Mitrea.

Romanași (fostul județ)

În vechile colecții ale Institutului de arheologie, se păstrează câteva monede bizantine de bronz cu indicația că s-au găsit în județul Romanași. Acestea sînt emisiuni de la: 1 AE *Justinian* (Wroth, 49); 2 AE *Mihail IV* (Wroth, 6); 5 AE *Constantin X* (Wroth, 10); 1 AE *Roman IV* (Wroth, 9); 1 AE *Alezios I Comnenul*¹⁴⁸ (Wroth, 22).

Torontal—Sighet

Din această regiune provin monede de aur de la *Heraclius Constantin*, *Constans II* și *Constantin IV Pogonatul*¹⁴⁹.

Transilvania

Pe teritoriul Transilvaniei, în locuri neprecizate, s-au descoperit două monede de aur de la *Justinian*, o alta, tot de aur de la *Constantin III* și încă o imitație barbară a unui solidus bizantin din secolele VI—VII¹⁵⁰.

Vlașca (fostul județ)

Dintr-o localitate rămasă neidentificată, din fostul județ Vlașca¹⁵¹, provine un tezaur cu 33 monede de bronz bizantine descoperit în 1939. Pe împărați se împart: 1 AE *Tiberiu II Constantin* (Wroth, 97 sau 101); 10 AE *Manuel I Comnenul* (Wroth, II, p. 576); 2 AE *Andronic I* (Wroth, II, p. 584, tip 3); 20 AE *Isaac II* (Wroth, II p. 592 și 594 tip 4, 6).

DER UMLAUF DER BYZANTINISCHEN MÜNZEN IM DONAU-KARPATEN-RAUM

ZUSAMMENFASSUNG

Das byzantinische Kaiserreich erstreckt sich unter der Herrschaft des Kaisers Anastasios erneut bis an die Donau, wo es auch einige Stellungen auf dem linken Flußufer zurückerobert. Diese Lage schafft günstige Voraussetzungen für die Wiederherstellung der Verbindungen zur nördlich der Donau lebenden Bevölkerung. In Folge dieser Verhältnisse werden zahlreiche byzantinische Münzen in den Donau-Karpaten-Raum eindringen.

Die Funde byzantinischer Münzen, die bis zur Zeit im Raume des gewesenen Dazien gemacht wurden, gehören zwei verschiedenen Zeitperioden an. In die erste davon werden die Münzen aus dem 6.—7. Jh. eingereiht, die sich von Anastasios bis Konstantin IV. Pogonatos staffeln, in die zweite hingegen gehören die byzantinischen Münzprägungen aus dem 8.—13. Jh.

a. Bezüglich der ersten Periode läßt sich feststellen, daß der Vorgang des Münzumlaufts reibungslos von Anastasios bis zu einschließlich Justinus II. stetig zunimmt. Ab Maurikios Tiberios wird er schwankender und

¹⁴⁸ *Ibidem*, inv. 831.

¹⁴⁹ NumKözl, 13, 1914, p. 18—19; D. Csallány, Acta Arch, 2, 1952, p. 239.

¹⁵⁰ Ö. Gohl, NumKözl, 13, 1914, p. 22; K. Horedt, SCIV, 7, 1956, 3—4, p. 398.

¹⁵¹ Const. Moisil, Academia Română, Buletin lunar, 2, 1947, 3, p. 10—11; Ileana Băncilă, SCN, 1, 1957, p. 425.

nimmt ab, um in der Zeit von Konstantin IV. Pogonatos abzubrechen (siehe Tabelle mit dem auf die einzelnene Kaiser bezogenen Münzumlauf, S. en). Von 380—381 94 Funden stellen 12 Horte und die übrigen 82 Einzel-funde dar. Von den Einzelfunden sind 156 Münzen aus Bronze, 20 aus Gold unde 3 aus Silber.

Angesichts der Anzahl der gemachten Funde, so wie der Art und Weise wie diese fast über das gesamte Gebiet verbreitet sind (Abb. 1), ist der derzeitige Münzumlauf kein neues, einzeln vorkommendes oder zufälliges Geschehen, sondern eher ein Münzumlauf, der die Überlieferung und Fortdauer eines älteren voraussetzt. Die byzantinischen Münzen werden folglich den Umlauf der römischen Münzen in dem nachaureliani-schen Dazien weiterführen. Ein derartiger einheitlicher und stetiger Prozeß ist hauptsächlich auf eine und die selbe Bevölkerung zurückzuführen. Es ist anzunehmen, daß diese eher eine dakischrömische, stabile, durch die Tradition an die südlich der Donau gelegene Welt gebundene Völkerschaft war, als eine neu hinzugekommene. Zugunsten einer derarti-gen Schlußfolgerung spricht die Tatsache, daß die Münzfunde verhältnis-mäßig gleichmäßig verteilt und die meisten davon Einzelfunde von Bronzemünzen sind.

Derselbe Münzumlauf kann beweisen, daß bis gegen Ende des 7. Jh. in der örtlichen völkischen Struktur keine großen Störungen und auch keine Änderungen von Bedeutung stattgefunden haben. Derartige Vor-kommnisse scheint es erst gegen Ausgang des 6. und Anfang des 7. Jh. gegeben zu haben. In diesem Sinne geben die Münzfunde äußerst spre-chende Hinweise. So läßt sich z. B. feststellen, daß von Anastasios und bis zu Justinus II. einschließlich, der Münzumlauf ständig ohne Schwan-kungen zunimmt. Erwähnenswert dürfte es ebenfalls sein, daß aus dieser Zeit nur drei Hortfunde bekannt sind, die alle nur Bronzemünzen enthalten. Es folgt hernach eine Zeit, zwischen Maurikios Tiberios und Heraklios, aus der sechs Hortfunde bekannt sind, darunter einige auch Goldmünzen enthalten.

Nach der Art und Weise zu urteilen, in der die Münzfunde vorkom-men, wird das Eindringen und Seßhaftwerden der Slaven im Donau-Karpaten-Raum entweder als Dauerprozeß anzusehen sein, der allmählich und ohne bedeutende Störungen zu bewirken stattgefunden hat, oder muß angenommen werden, daß die wichtigsten Etappen ein und desselben Prozesses gegen den Ausgang des 6. und den Beginn des 7. Jh. verliefen und ihren Abschluß fanden. Ein großer Teil der Münzfunde aus Mit-telsiebenbürgen, so wie diejenigen aus dem Banat an der Mureş-Mün-dung, müssen auf die Gepiden bzw. auf die Awaren zurückgeführt werden.

b. Zugleich mit dem Durchzug und dem Ansiedeln der Bulgaren südlich der Donau dringen auch die byzantinischen Münzen nicht mehr in den Donau-Karpaten-Raum. Nach Konstantin IV. Pogonatos folgt eine lange Zeitspanne in der der Münzumlauf zahlreiche und wiederholte Unterbrechungen erfährt oder die Funde höchst selten sind. Etwas zahlrei-cher sind die Münzen, die aus der Zeit des Johannes Tzimiskes und beson-ders aus der der Komnenenherrschaft stammen.

Nach der landschaftlichen Verbreitung der byzantinischen Münzen des 10.—12. Jh. zu urteilen, deckt sich ihr Umlaufgebiet ziemlich genau mit dem der Münzprägungen aus dem 6.—7. Jh. (Abb. 2). Angesichts

dieser Tatsache wäre zu vermuten, daß zwischen diesen Verbreitungsgebieten eine Kontinuität bestanden hat. Außerdem ist anzunehmen, daß die meisten dieser Münzen der eingewohnten Ortsbevölkerung gehört haben, die mit dem Kaiserreich normale Beziehungen unterhielt. Es ist sehr wahrscheinlich, daß einige Münz-, hauptsächlich Hortfunde aus der Zeit der Komnenen, auf die Anwesenheit der Kumanen im Norden der Donau zurückzuführen sind.

Auch die spätbyzantinischen Münzfunde unterstützen die Hypothese der Immigration nicht, dergemäß massive Verschiebungen von Völkern aus dem Süden gegen den Norden zu stattgefunden haben sollten. Ihre landschaftliche Verbreitung, die sich auf ziemlich weiten Gebieten und verhältnismäßig gleichmäßig erstreckt, weist auf normale Beziehungen, auf Tauschhandel zwischen zwei sesshaften Bevölkerungen hin. Zugunsten einer derartigen Auffassung spricht auch die Tatsache, daß in der Zeit zwischen der Herrschaft des Nikephoros II. Phokas (963—969) und des Nikephoros III. Botaniates (1078—1081) nur Einzelfunde, meistens Bronzemünzen und kein einziger Hortfund bekannt sind. Die Münzen, die in Horten gefunden wurden, werden in der Zeit der Kaiser Alexios I. Komnenos und Alexios III. (1195—1203) zahlreicher. Nach dieser Zeit sind nur noch die Goldmünzen von Johannes III. Dukas Batatzes erwähnenswert.

ERKLÄRUNG DER ABBILDUNGEN

- Abb. 1. — Die byzantinischen Münzfunde, 6—7. Jh. in Rumänien.
Abb. 2. — Die byzantinischen Münzfunde, 8.—13. Jh., in Rumänien.
Abb. 3. — Die byzantinischen Münzfunde in Rumänien.

